שיחו בכל נפלאותיו

חסד לאברהם

טירנוי - לובלוי

נס החצלה של הר"ר אברהם פריעדמאן ז"ל
בן הרה"ג רבי יצחק זצ"ל אבדק"ק טירנוי
בימי המלחמה

תכתב זאת לדור אחרון

בעזרת השם יתברך

ספר

חסד לאברהם

בו יסופר מקצת מן הנסים והנפלאות
אשר גמל השם יתברך את אבינו מורינו
הר"ר **אברהם פריעדמאן** ז"ל
בן הרה"ג רבי יצחק זצ"ל אבדק"ק טירנוי
משך שנות מלחמת הנאצי"ם ימ"ש
והשאירו ממות לחיים לפליטה גדולה כהיום הזה
הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

נכתב, נערך וסודר ברוב רחמי וחסדי השי"ת
ע"י חתנו יצחק יהודה יאקאבאוויטש
מתוך דבריו בהקלטה [עם הוספות שונות]

יוצא לאור ע"י בניו לקראת היאהרצייט הראשון
ז' אדר שנת תשע"א לפ"ק

כל הזכויות שמורות

אפשר להשיג אצל משפחות:

Heimfeld
1516 43 St.
Brooklyn N. Y. 11219
Tel.[718] 854-4041

Friedman
1246 46 St.
Brooklyn N. Y. 11219
Tel. [718] 972-1468

Jacobovics
347 Lawrence Avenue
Lakewood N.J. 08701
Tel. [732] 364-4158

Friedman
1553 40 St.
Brooklyn N. Y. 11218
Tel. [718] 436-2587

HADAF PRINTING INC.
5023 14 Ave. #A1 • Brooklyn, NY 11219
Tel: 718.633.5067 • Fax: 718.879.5869

הסכמות

בס"ד

הן נתבשרתי מאת משפחת ידידי הרבני המופלג בתורה ויראה טהורה מוה"ר אברהם פריעדמאן ז"ל, שרוצים להנציח זכרו בהדפסת קונטרס מתולדות ימי חייו, ומילי דהספידא שנאמרו עליו, ואמינא לפעלא טבא כי היה אדם חשוב מאד הן בתורתו והן בהנהגתו במדות תרומיות, רחים ומוקיר רבנן, בר אוריין ובר אבהן, בן להאי גאון וצדיק אב"ד טירנוי זצ"ל, והשאיר אחריו בנים חשובים, בנין וחתנין רבנן, ויהיו הדברים הללו לזכרון נגד עיניהם ללכת בעקבי הצאן בדרך ישראל סבא, וכמו שנאמר באברהם למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו 'אחריו' ושמרו דרך ה', שהיה מצוה להם שיתבוננו במעשיו ותהליכותיו ללכת אחריו בעקבותיו, ואז יהיו בטוחים שישמרו דרך ה', וזהו מתעודת הבנים בכל דור, אשא עיני אל ההרים, לישא העינים אל ההורים, ולהמשיך דרכם לצאצאיו אחריו, ובודאי שתהיה זאת לנייח נפשיה וכמאמרם (שבת קנג.) עשה דברים שיאמרו לאחר מטתך, וברא מזכה אבא בהליכה בדרכי אבות, עדי נזכה להבטחת הכתוב הקיצו ורננו שוכני עפר בביאת בן דוד בב"א.

הכו"ח לכבוד התורה ומקיימה

הק' אשר אנשיל כ"ץ

יום ב' לסדר ויזכור אלוקים את

בריתו את אברהם, תשע"א לפ"ק

הסכמות

בעזרת השם יתברך י"ד טבת שעא"ל

נעים זמירות ישראל אמר מזקנים אתבונן כי פיקודך נצרתי ע"כ נתתי שמחה בלבי עת הוגש לפני קונטרס חסד לאברהם אשר בו יחקק קצות דרכי חייו של מע"כ הרבני התורני הנכבד נעים הליכות משרידי דור הישן ה"ה כש"ת מוה"ר אברהם בן הג"ר יצחק פר"מ ז"ל, אשר כל ימי חייו הי' שרשרת ארוכה של תורה ואמונה, דקדוק במצות, זהירות במורא מקדש, קביעות עתים לתורה, רוח הבריות נוחה הימנו ועוד ועוד אשר ישמש לאות ולמופת לדור אחרון.

ובמיוחד יסופר בו אלה תולדות ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכלל ישוב, והם הנסים וחסדי המקום, ומסי"פ שעבר עליו בשנות המלמחה ע"ד הכתוב זכרו נפלאותיו אשר עשה, אשר הודות למסירת נפשם ופרי עמלם בימים הקשים ההם, זכו בעזרתו ית"ש וי"ת להעמיד דורות ישרים בני שלשים ובני רבעים של בתים נאמנים להשם ולתורתו הקדושה, אשר זה הי' עיקר מאווית נפשם, על כן ראויים הדברים ליחקק בספר ולהעלותן בדפוס כדי להלהיב הלבבות לחיי תורה ואמונה עד בלי ירח.

כו"ח לכבוד התורה

הק' אהרן ז"ש

RABBI A. SILBERSTEIN
184 LEE AVENUE
BROOKLYN, N. Y. 11211
TEL. (718) 522-0096

אהרן זילבערשטיין
רומ"ץ דקהל ערונת הבשם
ברוקלין, נ. י. יצ"ו

בעזרת השם יתברך יב טבת תשע"ו

לעיני שמועות ישראל אמה מתקנים איתנות כי פיקודין עליהם

כל עמל שאמה בלבי עת הוגש לבני קונטרס חסד לאברהם

שמה הו ותלך קטת ברכי חתו של מעלה הרבני היתברך

בעבור נעים הלוכות אשריהם בזה הושן היה בשיטת מהר"ם

אברהם בן הגה"ק בעמ"ס בני יהוי"ד אשר כי יאי חתן

הוא שרשרת ארוכה של תורה ואמונה, בקבלה באמתי

בהירות האירו אבותיו, קדושות עתיקי לתורה, רוח הקדושה

עליה הומלץ מאד מאד אשר ישעש לאותה ולאומתה לזכר

אותיהן

ובאומתך יסופר הו אלה תולדות טובותם וגדולותם עד

שבאו לכלל שיבה, והם הנסים ותסבי האבות, ואסוף

מעשה צלול בשנות והולמה אך הכתבה שכרו בפלאותיו

אשר עשה, אשר הגדות לאסורות לפשם נסי אמת

הישמים הגדם, בכל העבירתו ותשם עתי לתלאב

בדורות ישרים בני משפטים ובני בקעים של קתים לאומתה

לומשם ולתורתיה הקדושה, אשר בה הו עוקי מאוחות לפשם.

יהי בן ראוים ונכבדים לימלך בשפה ולהעלות בקשם כבי

רבותיה הלבבות לחי תורה ואמונה עד בלי ורח

כבוד רבבות התורה הקדושה

התוכן

הסכמות ..... **ג**

פתח דבר ..... **טו**

מאמר זכרון שמעון יהודה ..... **יט**

מאמר זכרון יצחק ..... **לא**

פרק א' ..... **מט**
בית אבי

פרק ב' ..... **נב**
רבנות לובלוי - טירנוי

פרק ג' ..... **נט**
התייצבות לצבא

פרק ד' ..... **סב**
העבודה בצבא

פרק ה' ..... **סד**
בשורה מפחדת

פרק ו' ..... **סה**
עוד במחנה הצבא

פרק ז' ..... **סו**
הבריחה ממחנה הצבא

פרק ח' ..... **סז**
בעיר נאוואמעסטע

פרק ט' ..... **סט**
בישיבת נייטרא

פרק י' ..... **ע**
הבריחה מהישיבה

פרק י"א ..... **עג**
המחבוא מחוץ לעיר

פרק י"ב ..... **עד**
ממות לחיים

פרק י"ג ..... **עה**
"סערעדער לאגער"

פרק י"ד ..... **עו**
הבריחה מה"לאגער"

פרק ט"ו ..... **עט**
על גבול אונגארן

פרק ט"ז ..... **פא**
שבועיים בעליית נכרי

פרק י"ז ..... **פב**
"תסיעו עצמכם מיד מכאן"

פרק י"ח ..... **פג**
ברפת בקר

פרק י"ט ..... **פד**
חסד לאומים חטאת

פרק כ' ..... **פה**
תחת שוטרי אונגארן

פרק כ"א ..... **פו**
בין המצרים

פרק כ"ב ..... **פח**
שלשה שבועות בגדיש של תבן

פרק כ"ג ..... **צ**
ניירות מזויפים

פרק כ"ד ..... **צא**
החזרה לטירנוי

פרק כ"ה ..... **צג**
שלשה שבועות בבית הנכרי

התוכן

פרק כ"ו ..... **צה**
הביקור של ה"דייטש"

פרק כ"ז ..... **צו**
הדירה האחרונה בבית נכרי

פרק כ"ח ..... **צז**
הצטרפות אחי ז"ל - והאחים שטערן ז"ל

פרק כ"ט ..... **צט**
בנין המחתרת

פרק ל' ..... **קא**
רציחת מר אדלער הי"ד

פרק ל"א ..... **קג**
קבר ישראל

פרק ל"ב ..... **קד**
חלופי מכתבים עם בחורי נייטרא

פרק ל"ג ..... **קה**
בערב תאכלו מצות

פרק ל"ד ..... **קז**
נפשינו כצפור נמלטה מפח יוקשים

פרק ל"ה ..... **קח**
הצטרפות אל המחבוא

פרק ל"ו ..... **קט**
עזרנו בשם ה' עושה שמים וארץ

מאמר זכרון ישראל יעקב ..... **קיא**

מאמר זכרון אברהם ..... **קיז**
ההספדים שנאמרו בהלויה לפני מטתו

מאמר זכרון להקמת המצבה ..... **קלט**

תמונת הר"ר אברהם פריעדמאן ז"ל

[נושא ספר תורה אשר נודב לז"נ הוריו שנהרגו על קידוש ה', הי"ד]

פתח דבר

הנה זה זמן זמנים טובא אשר רגיל אבינו לספר לנו מגודל הנסים והנפלאות אשר גמל השי"ת עמו משך ימי המלחמה, והרבה פעמים היה חרב חדה מונחת על צווארו, והפח נשבר והוא נמלט, בעזרת עושה שמים וארץ.

כתיב בתהלים, דור לדור ישבח מעשיך וגבורותיך יגידו [מזמור קמ"ה, פסוק ד'], ועיין בספר אמרי יצחק עה"ת [בקונטרס התפלה שבסוף הספר עמוד קי"ג] שכתב "בנפש החיים מביא דלשון "מגיד" הוא לשון סוד הדבר, רזא דמילתא.

ועל פי זה חשבתי כוונה כאן. ונתפוס, למשל, נסי קריעת ים סוף. אם היינו שומעים רק בדרך כללי את הנס של בני ישראל שעברו ביבשה את הים, והנס של "פרעה וחילו טבעו בים סוף", היינו מבינים הנס רק בדך כללי, דהיינו הנס של ביקוע המים לתקן היבשה בעבור בני ישראל לעבור בשלום, ושהקב"ה כיון בדיוק שבהגיע חיל פרעה אל אותו מקום שב הים לאיתנו ונטבעו, ונושעו בני ישראל מיד מצרים. ועל פי האמת, הגידו לנו חז"ל "המון" נסים שנעשו בעת קריעת ים סוף, והיינו שנמסרו לנו הידיעות בעל פה מבני אותו הדור שהיו באותו מעמד, וכן מדור לדור, וזה דוגמא גם לשאר הענינים.

ולקרב הדבר לנו יותר, נוכל לומר כן לענין אותן מאחינו בני ישראל שהיו תחת ידי הארורים, ימ"ש, במלחמת העולם השניה, וניצולו מן הכליון ונותרו לפליטה, דאנחנו, מרחוק, יודעים רק בדרך כללי את העובדא שהיו בגיא צלמות, וניצולו הם בעת שהרבה מבני משפחתיהם וחבריהם ושכניהם עלו על קידוש השם, הי"ד.

אמנם, ידוע הדבר שאם נשמע מכל אחד מאנשי שארית הפליטה את פרטי מצבו ואופן קיומו, (כאשר כבר נמצאים בדפוס כמה וכמה

ספרים של זכרונות על אופן זה) איך נשאר הוא בחיים, נתודע שהיתה השגחה נפלאה מהקב"ה, בחינת "נסיך שבכל יום עמנו" באופן בולט, אבל רק האנשים האלה יכולים למסור לנו הידיעה הזאת.

ואפשר שנכללת כוונה זאת בדברים האלה - וגבורותיך "יגידו", דהיינו שרק במסורה פרטית מדור לדור אפשר לעמוד על סוד הדבר, דהיינו לדעת אותו לאמתו בפרוטרוט, ונוכל להוסיף נפך בדרך זה ולומר, דמשו"ה יש "חיוב" על הדור שראו בעיניהם להגיד לדור שלאחריהם, כי בלתם יחסר חיזוק האמונה שצריך ושאפשר לצאת ממאורעות האלה" ע"כ.

ולפ"ז יש לפרש לכאורה הא דכתיב "זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך" וגו' [דברים ל"ב, ז'], ולפי הנ"ל יש לפרש, זכור ימות עולם ובינו דהיינו כמו שתירגם התרגם אסתכל, פי' הסתכלות והבנה בעומק הדבר של שנות דור ודור בהמאורעות שנעשו במשך הדורות, וזה על ידי שאל אביך "ויגדך" שהוא יגלה סוד הדברים, דהיינו הפרטים אשר טמונים בהמאורעות, ודו"ק.

והנה באמת הרבה פעמים עלה ברעיונינו, להעלות על הכתב תוכן הדברים, להיות לנו למשמרת לחיזוק האמונה והבטחון ולהכיר חובתינו בעולמינו, אכן נדחה הדבר ולא הגיע לפועל, וכעת נתעורר הרעיון ביתר שאת, ונעתר אבינו לבקשתינו, למסור לנו הדברים בהקלטת "טעיפ", בלשון אידיש.

וסבבו מן השמים שנפלה חלקי בנעימים להיות המתרגם והמעתיק ולהעלות הדברים על ספר, ובעזהי"ת העתקתי כולה מרישא ועד גמירא כפי שנמסר בהטעיפ, אכן היות שעל ידי מלאכת ההעתקה והתירגום מלשון אידיש ללשון הקודש, יתכן לחול כמה שינויים מהמקור, לזה עבר אבינו על כל החומר, מחק והוסיף, והסכים לכל הדברים כמו שמופיעים לפנינו, ובזה חזרו הדברים להיות נובעים מכלי ראשון.

והנה בחודש מנחם אב, ה'תשס"ד, צלמנו רק איזה תופסים בודדים מקונטרס הנוכחי, בלתי מכורך ונדפס כראוי, והיה בדעתינו להדפיסו בצורת ספר, עוד בחיים חיותו של אבינו, ולא אסתייע מילתא עד שנסתלק אבינו ז"ל לגנזי מרומים, אי לזאת אמרנו להדפיסו כעת לרגל יום השנה הראשון לפטירתו ז' אדר, לזכר נשמתו הטהורה. וכמו כן העתקנו בסוף הקונטרס ההספדים שנאמרו בהלויה לפני מטתו.

בראשית הקונטרס העתקנו שני מאמרים מיוסדים ובנוים על שתי יסודות, האחת לזקנינו הרב מלובלוי זצ"ל, והשני לזקנינו הרב מטירנוי זצ"ל, וכמו כן עטרנו הקונטרס בתמונות נדירות, אשר רובם נמסרו לנו על ידי גיסי היקר הר"ר ישראל אורי פריעדמאן נ"י ממה שצילם בעצמו בעת ביקורו בארצות האלה, והתמונות לבית נייטרא נמסרו לנו על ידי גיסי היקר הר"ר ברוך ווייסמאנדעל נ"י, תשואות חן חן להם.

והננו בזה להכיר טובה לידידנו היקר והנעלה הר"ר מנשה ואחיו הר"ר משה מאיער הי"ו בעלי בית דפוס המשובח "הדף" על טירחתם ויגיעתם להוציא מחחת ידם דבר נאה ומתוקן ברוב פאר והדר, יתברכו מן השמים הם וכל הנלוים אליהם בכל מילי דמיטב סלה.

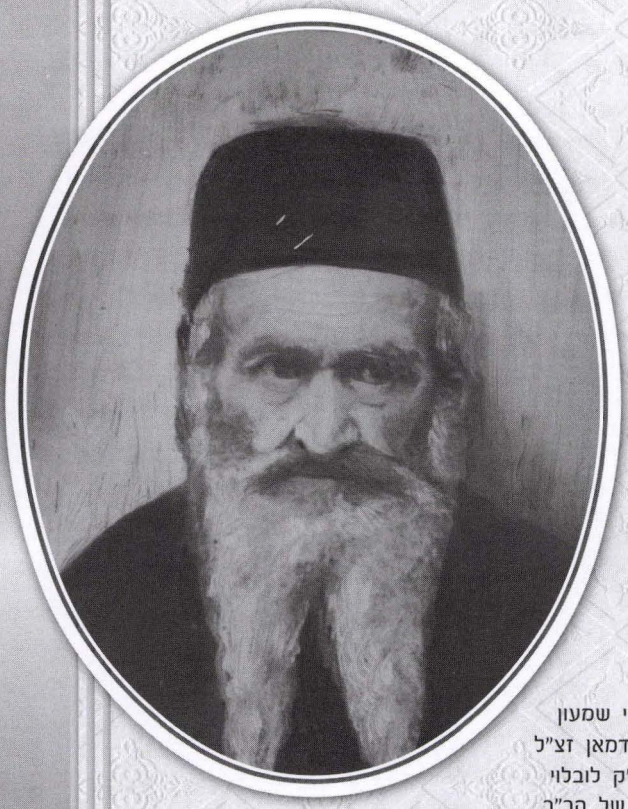
הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו - ויהא רעווא מן שמיא שנזכה לראות בישועתם ונחמתם של ישראל בביאת הגואל צדק במהרה בימינו אמן כיה"ר.

הכותב וחותם בשם המשפחה חתנו

יצחק יהודה יאקאבאוויטש

בחודש טבת, ה'תשע"א

פה לייקוואוד, נוא דזערזי.

הגאון רבי שמעון
יהודה פריעדמאן זצ"ל
אב"ד דק"ק לובלוי
(אבי אביו של הר"ר
אברהם ז"ל)

מאמר

זכרון שמעון יהודה

תני רבן שמעון בן גמליאל אומר
אין עושין נפשות לצדיקים
דבריהם הן הן זכרונן.

[ירושלמי שקלים פ"ב, הלכה ה']

פ"נ
הרב הגאון והצדיק תמים בכל מעשיו
ישיש נכבד כקשת
מוהר"ר שמעון יודא זצללה"ה
בן מוה"ר יעקוב פריעדמאנן עה"
רועה נאמן דקהלתנו והגליל תע"א
נסתלק ביום ל' אדר שני תרפ"ו זכותו יגן עלינו עש"
שמעון הצדיק העמסוני אינגו יהודה יעלה לעדן גנו
מורה צדק לערתו יובל ושנעים כל ימיו שמונים ושתים
עגוה יתרה הלבשתו מאד צנוע בלכתו עם ה' ובתורתו
ר' תיק עושה חסד בגופו הוגו וגרונו לכבוד קונו
באה דורש ומקים חכו ממתקים וכלו מחמדים
לא ימיש ברכת זכרו מזרעו משפחתו ועדתו
פרי צדקתו ותורתו שם לילות כימים בשקידתו
עדות רבו הג' בעל כס"ו שהפליג בשבח ימי בחרותו
מאד נאמנה ברוך אמר לעמתו אשרי יולדתו ותורתו
ת נ צ ב ה שא רחל עה"
המצבה נתחדשה שנת תשמ"ח ע"י נ' ר' שמחה פריעדמאנן

תמונת מצבתו

העתק מנוסח המצבה

פה נטמן

הרב הגאון והצדיק תמים בכל מעשיו

ישיש נכבד כקש"ת

מוה"ר שמעון יודא זצללה"ה

בן מו"ה יעקוב פריעדמאנן ע"ה

רועה נאמן דקהלתנו והגליל תע"א

נסתלק ביום י"ז אדר שני תרפ"ד זכותו יגן עלינו ע"ע

שמעון הצדיק העמסוני איננו - יהודה יעלה לעדן גנו

מורה צדק לעדתו יובל ושנתים - כל ימיו שמונים ושתים

ענוה יתרה הלבשתו - מאד צנוע בלכתו עם ה' ובתורתו

ותיק עושה חסד בגופו - הונו וגרונו לכבוד קונו

נאה דורש ומקים - חכו ממתקים וכלו מחמדים

לא ימיש ברכת זכרו מזרעו משפחתו ועדתו

פרי צדקתו ותורתו - שם לילות כימים בשקידתו

עדות רבו הגאון בעל כתב סופר ז"ל שהפליג בשבח ימי בחרותו

מאד נאמנה ברוך אמר לעמתו - אשרי יולדתו והורתו

ת' נ' צ' ב' ה'

שם אמו רחל ע"ה

המצבה נתחדשה שנת תשמ"ח על ידי

נדבת ר' שמחה פריעדמאנן

האהל הבנוי על קברו

העיר לובלוי

קצת מפרקי תולדותיו

[מלוקט מקונטרס זכרון אבות]

הגאון רבי שמעון יהודה פריעדמאן זצ"ל אבדק"ק לובלוי נולד בשנת תר"ב לאביו התורני המופלג צדיק תמים ירא ושלם מו"ה יעקב פריעדמאן ז"ל אבן יקרה בק"ק פעטשי ניי-דארף יצ"ו, ולאמו הצדיקת המהוללה, אשת חיל עטרת בעלה, מרת רחל ע"ה.

ובהגיע לפרק איש מקדש, בא בקשר השידוכים עם בת גילו הצדיקת המושלמת והמהוללה, מרת ריזל ע"ה בת הרבני התורני הנגיד צדיק תמים מו"ה פרץ מאנדלער ז"ל.

הוא ניהל משרת רבנותו לערך נ"ב שנים, כולם שוים לטובה, ונהג את נשיאותו ברמה, ולא חת מפני איש, יהיה מי שיהיה.

לא נודע בבירור אם היה אצלו או אצל בנו הממלא מקומו הרה"ג רבי יצחק זצ"ל, ופעם אחד אירע בקהילתו, שבנו של אחד מנכבדי הקהילה פתח את חנותו בעצם יום השבת , והרהיב בנפשו עוז לחלל שבת בריש גלי בפרהסיא.

וכאשר נודע לו הפרצה הגדולה הזאת, אש קודש תוקד בקרבו, וקנא לה' אלקיו, ובליל שב"ק אחר התפלה הכה הכאה אחת וגדולה על ה"שטענדער" שלו, ותיכף קול דממה דקה לא נשמע בביהכ"נ, ואז הרים קולו במחאה נמרצה, וצעק ואמר: אדער געה איך, אדער געהט ער... ומחאתו הנמרצה עשתה פירות כי סוף דבר שהנ"ל ניחם על הרעה אשר עשה, וסגר את חנותו, ולא הרע ולא השחית בכל גבול קדשו.

הוא זכה עוד להסתופף בצל קדשו של הגאון הקדוש בעל הדברי חיים מצאנז זי"ע, וגם נפקד על ידו בדבר ישועה. היה זאת טרם התקבלו לרב ואב"ד, פתח לו חנות של עורות לצורך פרנסתו.

ויהי היום וערל אחד בא להשיג את גבולו, ופתח חנות של עורות, ממש מול ונגד חנותו, למען לירד לחייו ולקפח פרנסתו.

ויהי בצר לו, נסע אל צדיק הדור הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע, ושפך לפניו את מרירות לבו. ולקח הגה"ק את הפתקא [קוויטל] ששמו של הערל היה כתוב עליו, גללו ושרפו באש על ידי הנר שהיה דלוק שם, ויהי כשובו אל ביתו, והוא עודנו עלי דרך, וכבר שמע את הידיעה, כי העביר ה' אש בחנותו של הערל, והבערה ללהב יצאת, ונשרף החנות, והערל יצא נקי מכל נכסיו, והיה לפלא.

זוגתו הרבנית הצדיקת מרת ריזל ע"ה, היתה עזר לבעלה, ובכל אשמורת הבוקר השכימה למען לבשל ולהגיש לבעלה הרה"ג זצ"ל את המשקה קאווע, ולא הניחה לעשות זאת לשום אדם מזולתה, כי רצתה לזכות לכבד התורה.

והמשיכה במנהגה זאת גם לבנה הגאון רבי יצחק זצ"ל כשמילא מקום אביו שם כאב"ד, שדירתה היתה באותה חצר, ואכן זכתה לאריכות ימים ושנים טובים, ולזקנה מופלגה, ונפטרה בת צ"ו שנה, ביום י"ז כסלו שנת תש"א טרם עלות הכורת על יהדות אייראפע.

נוסח מהמצבה שהוקמה עתה על מקום קבורתה [בערך] ע"ה

אשת חיל מי ימצא

פ"נ

אשה כשרה העושה רצון בעלה

הרבנית הצדיקת המהוללה

מרת ריזל ע"ה

בת הרבני התורני מו"ה פרץ מענדלער ע"ה

אשת חבר הרה"ג המפו'

רבי שמעון יהודה פריעדמאנן זצללה"ה

האבדק"ק פה לובלוי יצ"ו

ראשית חכמה יראת השם היתה אוצרה

יוצאי חלציה הדריכה על דרכי התורה

זכתה להיות עזר לבעלה הג' וצ"ל לתפארה

לבושה שנים בצניעות זו הודה וזו הדרה

בדרכי אבותיה הלכה עוד מימי נעוריה

תמיד שפכה לבה לפני קונה בתפלותיה

פרי מעשיה הטובים הן הן מתן שכרה

רבון העולמים תחת כנפי השכינה יסתירה

צרורה בצרור החיים עד ביאת הגואל במהרה

נפטרה בש"ט בשנת צ"ו לימי חייה

ביום י"ז כסלו תש"א לפ"ק

ת. נ. צ. ב. ה.

מקום קברה לא נודע בברור רק שהוא בשטח הסמוך להאהל

המצבה הזאת הוקמה ע"י נכדה

שמחה ב"ר פרץ פריעדמאנן ני"ו

תשרי תש"ע

א היסטאריש־דאקומענט ... א קול קורא פון סלאוואקישע רבנים וועגען אגודת ישראל

בשרית

קול קורא אל מערכות ישראל.

זה יותר מיב שנים התאספו בכיר קטנים האשי אלפי ישראל, טורו ומרביצים, הדבנים ונאמנים שליטרא. נחיבי התורה והיראה ומנהיגי ישראל עסקני הצבור הזי מכל תסרטות הגולה וחיצבו יחד וכלם כאיש אחד מה אחד ולב אחד התכיטו ונמרו ויסדו את

אגדת ישראל.

כנוס לצדיקים הנאה להם ונאה לעולם. אשר יתאחדו בדרך קדש של חזי כלל ישראל להגדיל תורה ולהאדירה, לרומם את קרנה ויחד עם זה להשתדל לשובת הגלל בעזרת יתי ולפתוח ברוח התורה הספורה בידינו את כל השאלות השונות אשר תעלינה יום יום על הפרק בחיינו הכלליים הרוחניים והחומריים. אז נבטיח יחד ה׳ וברואשם נזרזי הצדיקים והדבנים שליטיא מכר ארציה שוויטו ונתנו את ידם לעבודת הקדש לנחר את הארצות ולבנות את הבדסות בתפא בית ד׳ לחזק את אדזיותיה. ולמן היום הזיא ועד היום הזה כבר נדע בסערים סיבה ויצא שבעה של אגדת ישראל בכל העולם וחא הלכה בדרך הישרה שהתוו לה מיסדיה ושתיה חיל לדי והזדיק הק. כל מפשיה ופעולותיה נתחכים ע״פ הדאשה הכרתה של ״בועצת נדולי התורה״ הסמרת נראשה. וכיום וכן שלטים. שליחי האנשים בישראל התכבצו על הגלה ויתאחדו את להלהם בעד כל היזר הקדים לישראל בהה ישראל סבא בשני כל הקשים עליו סבית ומחין ולבלחתו חזו.

ובשר שבחית נעשים בזם ד׳ אלול הבעל יתאספו בעזדית צירי ושליחי הקבוצות הסכוסחות של אגדת ישראל שנית לאריצותיהם ומקומותיהם

ל״כנסיה גדולה״

נהדה בעיר ויצא למקן אשר יתקנו תקנות ויסיתו עצה ונתנה בכל ענני הכלל נראני וכחינן כפי חכנית האגדה. ומסרותה. והקדישות כדוח התנדה והמצוה.

לזאת הננו פונים אליכם אחינו בני ישראל החדדים על דבר ד׳ ועם קדושיו נאמנים וקוראים אתכם להכנס לתוך מערכות אגדת ישראל ולדהחבר אליה בלב תמים ובנפש דפצה. הננו מצפדשים עם עושי מצוה ומעוררים את רוחכם על הדבר הגדול והחך הזה.

התקבצו על דגל האגדה וסחרו מכחכם להמסעל הנשגב של התאחדות כללית של כל שלומי אמוני ישראל המיוסדת על בסיס התורה והיראה והעתידה להחזיר עטרת הזדרות הדדרית ליסנה. בעזרתו ית׳. באנא לעזרת ד׳ בנבורים!

כל הירא את ד׳ והדדך אל דברו אל־נא יפקר מבטי בין חברי האגדה.
נחיקת דים דפות וברכים כושלות נאמץ ואל־נא נעמוד על דם אחינו!
התאחדינא איש איש במקומו ויסדו יקבוצית מקומית לאגדת ישראל.
עושו ישוו התעודדו לכבוד ד׳ ותרתו. איש על מחנהו ואיש על דגלו

ד׳ יתן את מעגינו ויכיר את מעשיט למובה וישלח מיחו מקדוש דחנו לדאות בנחמה בבית ציון ובבא.

יום ב׳ הנח התרפ״ב.

הק אברהם אהרן בן דה שלמה כהן שליטא ראבמינר.
אברהם אלעזר וחיים שבד הק׳ נראש מאאלשטאן וחול.
הק אברהם ליב מהמצער זי׳ הק׳ מאאר סעלעצע וחלה.
הק אלעזר וכבער אזדקא דאבאאסבאא וחלה.
הק אפרים זינגעלר זי׳ הק׳ דימאמעטש ודקה סאמש.
הק אשר לעמל מוה שפיצער אזדק קדמאדך.
הק בנימן זידער אזדק נאלאנא.
הק בנימן זאב לאנדא אזדק מדאלאן.
הלל אונמראשר אבד דקרי לוצענץ.
הק חיים צבי דייך אזדק אסלאני וחלה.
הק יהודה נאדרשטרן זי׳ הק׳ מעבטן וחלה.
הק יואב אדלער חיה מ׳ הק׳ דאבשאוטצן וחלה.
הק יואל מולליער חוה מ׳ הק׳ נאראש.
הק יונתן נרים זי׳ מ׳ הק׳ אפטילסקע שאוי וחלה.
הק יוסף אבללעם אזדק נשטאלא וחלה.
יעקב בריזא זי׳ הק׳ נדאצוא.
יעקב באר פינעטנאן אזדק נדזדיטל.
הק יוסף ליב שלל מוה חיה הק׳ חיזדנע וחלה.
יחזקאל שדרעטשראל זי׳ הק׳ שלי ליעא.
יחואל בוים זי׳ הק׳ טטא.
יעקב בלוה מהמצער מחיי משה מקלוד ורים אבד הק׳ קודסא וחלה.
הק יעקב מאיר נלאסטא יחוסי הבשל הבית מקלוד אזדקה קאאש נדול.
הק יצחק איזק פרישדדר אזדק הסכא וחלה.

הק ישראל סנים ברוין אזדק ברצואדסין ולעיץ.
הק לוי שלום פוידם זי׳ הק׳ משום וחלה.
הק מאיר בן להוה מ׳ אח ריכטהארם זיל הסופק מאמה וחלה.
הק מאיר ליב סדרא אזדק שוראן וחלה.
הה מרדכי הלוי האבערשלר חשה דקה כרישאוא.
משהק חיים זי׳ הק׳ וועלפן קאסמאלאן.
הק משה מהוה בין אזדק נייסרא.
משה נימאגן זי׳ הק׳ שאאבאהדעם.
משה כהר אהרים שפחל דין זיל זי׳ הק׳ באאשדיסדן.
משה שמואל הצדאא חיה הק׳ שמאסזיזן.
הק עקיבא אזדק מהוה זיל אזדק פרעשבורג.
צבי אלימלך שטיגמעלר אזדק שנילאבארן.
דק קלמן רשבבה אזדק פישטיאן.
שלום האלבערשטאם אבד זיל פסראאקוב וחלה.
שלי אבדהם אפלאם אבד מ׳ דצואצא וחלה.
הק שלמה זלמן אדדלים דבד מ׳ הק׳ טשעטשטעדן.
הק שמואל שייעלר אזדק נאוואסעסא.
הק שמואל בנימן דיך זי׳ אבד הק׳ וטבנאר.
הק שמואל דוד אדנצר אזדק מדמר.
הק שמואלי מדנענבדנער אזדק הזנא סעדראהעלי
הק שמואל מרלדיה שה שלמדנעי אזדק לאאסע מארצרצ
הק שמשן הדישלעי אזדק מארסרן.
הק שמשן לעבאוויטש אזדק יאקא וחלה.
הק שמעון בלאאוויטש אבד זיל אבד דה מדאכערשדרן וחלה.
שמעון ליב פרישאאן זי׳ הק׳ סטוארא לובאאוצא.

יום ב׳ הנח התרפ״ב.

אחינו בני ישראל החדדים על דבר ד׳!

שמדינא לקל מחיזו הדצוים הנאהב פלשא מהוה הדצוים בארצנו הקדש הנדה בשלוה ובשקט של אמת ישראל בכל קהלות ישראל. כל הנוגע להאגדה על ארגון הדתיים בארצנו הקדושה, ובכלל של הסתדרות והתאחדות של כל זה׳ לאגדה עם הקדושים הארצית עם הנבחרים:

Landesorganisation der Agudas Jisroel in der Slowakei, Bratislava, Turnergasse 14/16. Postfach: 150

יעקב יואל בדזין
דאבד

חתנו ודחוקה

הסתדרות ארצית של אגדת ישראל בסלובקיה.
הק אברהם אהרן כהן חשוק ניטרא. יד
הק שמואל דוד אדנצר אזדק מדחנו. בק יד.
הק אליעזר אאפשערטר פרעשבורג. בק יד.
הק עזריאל אאפשערדיס פרעשבורג. בק יד.

קול קורא עם חתימת גדולי הרבנים זצ״ל ובסופו חתימת הרב מלובלוי זצ״ל

מאמר

זכרון שמעון יהודה

א] על האב לנטוע חנוך בבנו שישאר אצלו בכל הליכותיו.

העיר הרה"ג ר' מאיר גרינבערג הרב מקעזמארק זצ"ל שזוכר שבשעת הבר מצוה שלו אמר אז הרה"ג רבי שמעון ליב פריעדמאן זצ"ל הגאב"ד דק"ק לובלוי על הגמ' בקידושין [כ"ט ע"א] ת"ר האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות וי"א אף להשיטו במים.

ואמר הרב מלובלוי ז"ל דחייב אדם ללמד בנו להשיטו במים היינו שצריך ללמדו שיהיה שקוע כולו בתורה ויראת שמים, שידע איך להשיט במים רחוק מביתו ומסביבתו שאף אם יהא מוכרח לעזוב ביתו וסביבתו, מ"מ ישאר גם שם בתקיפתו בתורה ויהדות.

העיר והטעים הרב מקעזמארק ז"ל שכנבואה היתה אז דברי הרב מלובלוי ז"ל כשפנה אלי ואמר לי אז בשעת הבר מצוה שלי דע שאתה בנו של הרב מקעזמארק, צריך אתה לידע איך לשוט בנהר רחוק מהבית ולהשאר בתקפתך, וכן היה שהוצרכתי לנסוע מביתי למדינה אחרת ע"כ.

ב] האש של תורה ויר"ש לא תכבה אף במסעות.

וכרעיון הזה מצינו עוד דבעינן זהירות יתירה כשאדם אינו נמצא בביתו ובסביבתו שישאר שלם בתורה ויר"ש ולא יושפע, דהנה כתיב

[ויקרא ו', ו'] אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה, ובירושלמי [יומא פ"ד, ה"ו] איתא לא תכבה אף במסעות.

וביאר בזה בספר הדרש והעיון [הובא במעינה של תורה] דבזמן שאדם שרוי בביתו בסביבת קרוביו ומכיריו הרי הוא יותר מוגדר מנטיה מדרך הישר, חיי הבית מחד גיסא והיותו נתון תחת הביקורת של אנשי הסביבה מאידך גיסא, מונעים בעדו מלהכשל במעשים שאינם מהוגנים.

אכן אחרת היא הדבר בזמן שאדם יוצא למסעיו והוא שרוי בדרכים במקומות שאין איש מכיר אותו ואין לו מי שיחשוש מפניו, ונוסף על כך באים עליו נסיונות מחמת טלטולי הדרך אז קל הוא שיתעה האדם מדרך הישר וילכד ברשת החטא.

וזהו כוונת הפסוק בתהלים [קכ"ח, א'] "אשרי כל ירא ה' ההולך בדרכיו" דהיינו אשרי האיש שנשאר ירא שמים אף בזמן שהוא הולך בדרכיו ושרוי במקומות זרים, אם גם אז נשאר ביהדותו בתקיפות הרי זה סימן של ירא שמים אמיתי.

וזהו מה שרמזה לנו התורה כאן כי "אש תמיד תוקד על המזבח" היינו על מזבח הלב האנושי צריכה ליקוד תמיד האש של תורה ויר"ש כך שלא תכבה אף במסעות אפילו תוך טלטולי מסעי הדרכים.

מי שבועד בו אש של תורה ויראת שמים בביתו אין הצינה שולטת בו בהיותו שרוי בנכר ע"כ.

ג] בסביבה זרה צריכים התגברות יתירה לבל יושפע מהם.

וכיוצא בזה יש מי שפירש את ברכת יעקב לאפרים ומנשה "ויברכם ביום ההוא לאמור בך יברך ישראל לאמר ישימך אלקים כאפרים וכמנשה" [בראשית מ"ח, כ'] ופירש שם רש"י "הבא לברך את בניו יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו ישימך אלקים כאפרים וכמנשה"

ע"כ, וצ"ב דלמה יברך אדם את בנו כאפרים וכמנשה דייקא ולא כשאר השבטים.

ותירץ דשאר השבטים היו בבית יעקב והסביבה היתה טובה ושם לא קשה כ"כ להיות יהודי החרד לדבר ה', אבל אפרים ומנשה שנולדו ונתגדלו במצרים בין העכו"ם ושם להשאר יהודים חרדים לזה צריכים התגברות יתירה, ולזה מברך אדם לבנו ישימך אלקים כאפרים וכמנשה דייקא, היינו שיהיה לו הכח לעמוד נגד נסיוני ופגעי הזמן בכל המצבים שעוברים בתקופת חיי האדם ע"כ.

ד] כל תנועותיו, מצביו, והליכותיו, של האדם צריכים להיות על פי ה'.

והנה כתיב על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו [במדבר ט', כ'] וביארו המפרשים דכל תנועותיו של האדם צריכים להיות על פי ה', שבכל מעשיו צריך להזהר שלא יתנגדו לדעת תורה ע"כ.

ולכאורה י"ל עוד בזה, דחנייה הוא בחינה של יישוב הדעת, זמני אור והרווחה, ונסיעה הוא זמן של בלבול וטרדה בלתי יישוב הדעת, וצריך האדם להזהר להתנהג על פי ה' בין בזמני יישוב הדעת ובין בזמני טרדה ובלבול, שגם בזמני ירידה מוטל עליו שלא להתייאש ולהתנהג על פי ה' ולעשות מזה ירידה צורך עליה כמבואר בספרים.

ובעוד אופן י"ל, דהנה מדרך בני אדם לטעון דכשנמצאים במקומם צריכים להתנהג כראוי, אבל כשנמצאים במקום חדש אז יכולים שם להתחדש לפי הרוח והזמן ולנטות מדרך הישן, ולזה אמרינן על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו דהן כשנמצא במקום חנייתו והן כשנוסע ואינו נמצא במקומו, צריך הכל להיות על פי ה', ולא להיות נשפע מרוחות החדשות שאינן מתאימות לדעתה של תורה, ולא יתבייש מן המלעיגים עליו רק יתנהג בדרך הישן, באותה מדה שהוא מתנהג על פי ה' בחנייה באותה מדה ממש יתנהג על פי ה' בנסיעה.

ה] המקום אשר אתה עומד עליה אדמת קודש הוא.

והנה כתיב "ויאמר משה אסורה נא וארה וגו' ויקרא אליו אלקים מתוך הסנה וגו' של נעליך מעל רגליך כי המקום אשר אתה עומד עליו אדמת קדש הוא" [שמות ג', ג'-ה'].

ועיין בחידוש רבי שלמה [חלק שני בסוף הספר עמוד קס"ה] שכתב: י"ל כי משה רבינו סבר כי להתבונן במראה הסנה צריך מקום מסוגל וע"כ אמר אסורה נא ואראה, והקב"ה אמר לו כי צריך להסיר רק את נעלים היינו להפשיט גשמיות ואז כל מקום מסוגל.

וזה תשובה לאומרים כי במקום הזה קשה לשמור את התורה, אבל האמת כי צריך רק להפשיט את הגשמיות ואז יכולים לשמור את התורה בכל מקום" ע"כ. ודו"ק.

הגאון רבי יצחק
פריעדמאן זצ"ל אב"ד
דק"ק טירנוי
(אביו של הר"ר
אגרהם ז"ל)

מאמר
זכרון יצחק

תני רבן שמעון בן גמליאל אומר
אין עושין נפשות לצדיקים
דבריהם הן הן זכרונן.

[ירושלמי שקלים פ"ב, הלכה ה']

מאמר זכרון יצחק

א] לכל אדם יש תפקיד מיוחד שבשבילו בא לעולם

כתיב בפרשת בראשית "ואת להט החרב המתהפכת" בראשית ג', כ"ד], ועיין שם ברש"י בד"ה החרב המתהפכת, שמסיק "ומדרש אגדה יש ואני איני בא אלא לפשוטו" ע"כ.

ועיין עוד ברש"י פרשת וישלח [ל"ג, כ'] סוף ד"ה ויקרא, שכתב "ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע מתחלקים לכמה טעמים ואני ליישב פשוטו של מקרא באתי" ע"כ.

אמר הר"ר פרץ פריעדמאן שליט"א בשם אביו הרה"ג רבי יצחק פריעדמאן זצ"ל הגאב"ד דק"ק טירנוי, דלכל אדם יש תפקיד ומטרה ושליחות מיוחדת, שבשבילה בא לעולם הזה, וזהו מש"כ רש"י דיש פירושים שהם בדרך מדרש אגדה, אמנם תפקידו של רש"י שבשבילה בא לעולם הוא לפרש בדרך הפשט, וזהו ואני איני בא [לעולם] אלא לפשוטו, וזהו ג"כ ואני ליישב פשוטו של מקרא באתי [לעולם] ע"כ.

ב] ביאור להגר"ח מוולאז'ין ז"ל ביסוד מחלוקתם של רש"י ותוס' ז"ל

ועיין בכרם יהושע [עמוד פ"ח] שכתב "וכה הקשה הגר"ח [מוולאז'ין] זצ"ל: שכשנעיין היטב, בכל מקום שחולקים רש"י ותוס' בכל הש"ס נראה שכמעט בכל מקום הפשט הפשוט בגמ' הוא כדברי רש"י, ולא כפירושם של התוספות, אשר הם מקשים על רש"י, בדרך

כלל מגמרא אחרת, או מצד הסברא, ומפרשים פירוש אחר, שאינו כ"כ נוח לפי פשוטו. ולאידך גיסא, פירוש רש"י באמת קשה, מחמת כמה קושיות שהקשו עליו התוס', והרבה פעמים, אפשר לתרץ את דברי רש"י, רק בדוחק.

ודבר זה צריך ביאור, האם נסתרו מעיני רש"י, אותן קושיות אשר רבינו תם או ר"י מקשים עליו, מגמרא אחרת או מצד הסברא, ומאידך גיסא, האם לא ידעו רבינו תם או ר"י, כי פירושם אינו נוח, לפי הפשט הפשוט שבגמרא.

בא הגר"ח מוולאז'ין זצ"ל, והעמיד רוב מחלוקתם, של רש"י ותוס' בכל הש"ס, על אחת, כלומר, שאין בכל הש"ס, כמה אלפים מחלוקת נפרדות, בין רש"י לתוס', לא כן הדבר, אלא ישנה ביניהם רק מחלוקת אחת, במסורה בקבלה ובשיטה, וממנה מסתעפים, רובא דרובא, של מחלוקת רש"י ותוס', שבכל הש"ס...

רש"י לשיטת הקבלה שלו מרבותיו, סבור, שכשסידרו רב אשי ורבינא את הש"ס, כתבוהו באופן כזה, שכל אחד יוכל להבין את דבריהם, מבלי שיצטרך לפלפל, ולעשות אוקימתות בדבריהם, לכן, כשהיו לפני רש"י שתי ברירות, או לפרש כפשוטו, אבל יקשה על זה מגמרא אחרת, או קושיא מצד הסברא, [ואפשר לתרץ רק בדוחק], או להוציא את דברי הגמרא מפשוטם, ולעשות בהם אוקימתות, ולפי האוקימתות האלו, תתורץ הסתירה בין שתי הגמרות, או קושיות אחרות, בריוח וכמין חומר, אז, לפי מסורת הקבלה של רש"י מרבותיו, לא היה יכול בשום אופן, ללכת בדרך השניה, ובהכרח הלך בדרך הראשונה, שהשאירה את דברי הגמרא כפשוטם.

אבל רבינו תם ור"י [ועוד בעלי תוספות], היתה להם מסורה וקבלה אחרת, והיא, שלפעמים, רב אשי ורבינא, אף שדיברו רק באוקימתא מסויימת, מ"מ סתמו דבריהם, כדי לייגע ולחדד את התלמידים, שירגישו שיש כאן סתירה מגמרא אחרת, או קושיא מצד הסברא, ולאחר היגיעה והעיון, יגיעו מעצמם, למסקנא, שדברי הגמרא כאן,

אינם כפשוטם, היינו, שאינם מדברים בכל גווני, אלא במקרה מסוים, ולכן, לשיטת ומסורת בעלי התוספות, שאין בזה דוחק כלל, להוציא את דברי הגמרא מפשוטם, בוודאי שעדיפה להם הדרך השניה הנ"ל, כיון שבזה יתורצו הקושיות והסתירות כמין חומר, מאשר דרכו של רש"י, שדברי הגמרא אמנם יתפרשו כפשוטם, אבל יקשה עליהם מצד הסברא או ממקומות אחרים, והתירוץ על הקושיות הוא בדוחק, כך ביאר הגר"ח מוואלאזשין זצ"ל" ע"כ.

ועיין בפתיחת המאירי למסכת אבות שכתב "וראש לכל החיבורים שנתחברו דרך פירוש הם פי' רש"י ז"ל, ואם רבו הלוחמים עליו כלי זיינו ותשובתו מתוך דבריו כולם נכונים למבין אין מעלתו נכרת רק ליחידים כי במלה אחת יכלול לפעמים תירוצים של חבילי קושיות" ע"כ.

ועיין בנחלת דוד על מסכת בבא קמא דף ז' ע"א בסוף ד"ה והרי"ף גרס שכתב, "ובאמת כי כן הוא מדרכם של התוס' שלא לדייק כ"כ בלשון הגמ' רק שיהיה נכון בסברא ורוב דבריהם הולכים על דרך זה" ע"כ.

ג] על האדם לחזור ולהתדבק בדרכו המיוחד לו דייקא.

ועל פי הנ"ל יש לבאר לכאורה הא דאיתא בשבת [דף י':] רב חסדא הוה נקיט בידיה תרתי מתנתא דתורא, אמר כל מאן דאתי ואמרי לי שמעתתא חדתא משמיה דרב יהיבנא ליה ניהליה, א"ל רבא בר מחסיא הכי אמר רב הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו שנאמר לדעת כי אני ה' מקדשכם, יהבה ניהליה, אמר חביבין עלך שמעתתא דרב כולי האי, א"ל אין, א"ל היינו דאמר רב מילתא אלבישייהו יקירא, א"ל אמר רב הכי, בתרייתא עדיפא לי מקמייתא, ואי הוה נקיטנא אחריתי יהיבנא לך ע"כ.

ופירש שם רש"י "מילתא אלבישי' יקירא. מעיל דמיו יקרים למי שרגיל ללובשו כלומר לפי שאתה תלמידו של רב ורגיל בשמועותיו אתה מחזר אחריהם" ע"כ.

ובשמן ראש [חלק א' פרשת שלח עמוד שמ"ז] הקשה על גמרא זו "והוא תמוה במה עדיפא ליה הא מקמייתא, הא בתרייתא אין בה שום תורה ושום לימוד מוסר, רק דבר טבעי שנטבע כן בבריאת האדם שרוצה בקב שלו, ובמה חשוב מימרא זו מהראשונה שיש בה לימוד מקרא כדת מה לו להאדם לעשות" ע"כ.

ולכאורה יש להקשות עוד דלמה לא אמר ליה רבא בר מחסיא מיד לרב חסדא גם הך מימרא בתרייתא של רב.

אמנם על פי הנ"ל י"ל דמתחלה לא ידע רבא בר מחסיא עומק הכוונה של מימרא בתרייתא דרב ומה שיש ללמוד ממנה, אמנם מאחר שראה שרב חסדא חביבים עליה כל כך דברי רבו, מזה נתברר לו עומק כוונת רב, וזהו מה שאמר היינו דאמר רב מילתא אלבישייהו יקירא, כלומר דיש כמה מהלכים בלימוד התורה ויש לו לאדם לחזור ולהיות דבוק במהלכו המיוחד לו וכמו המעיל דמיו יקרים למי שרגיל ללובשו [והתורה נקראת "מעיל" שממנה נעשה לאדם לבוש כמבואר בשבט מוסר פרק ל"ה ע"ש] כך ראה ברב חסדא לפי שהוא תלמידו של רב ורגיל בשמועותיו ובדרכי הלימוד שלו לכן הוא מחזר אחריהם.

ואתי שפיר טובא מה שאמר לו רב חסדא, אמר רב הכי, בתרייתא עדיפא לי מקמייתא, שאין זה רק דבר טבעי, אלא כאן מונח יסוד גדול והדרכה נפלאה, שאין להאדם להזניח דרך המיוחד לו והמתאים לו, אלא צריך לחזור אחריו ולהתדבק בו דייקא.

ועיין במסלת ישרים [ריש פרק א'] שכתב "יסוד החסידות ושורש העבודה התמימה הוא, שיתברר ויתאמת אצל האדם מה חובתו בעולמו" ע"כ, הרי שלא כתב מה חובת האדם בעולם אלא דייק לכתוב "חובתו" - "בעולמו" , דכל יחיד ויחיד הוא עולם קטן, ויש לו תפקיד

המיוחד לו דייקא, ועליו לברר ולאמת [ולא לרמות עצמו בדמיונות שקר] מהו חובתו בעולמו, ולזה צריך שישים מבטו ומגמתו בכל אשר הוא עמל כל ימי חייו [כלשונו של המסלת ישרים שם], ועקשן יצליח. ודו"ק.

ונעתיק עוד נופך מתורתו של הרה"ג רבי יצחק זצ"ל אבדק"ק טירנוי אשר מצאנו בעזהי"ת בירחון "תצא תורה"

- א -

ביאור המתייחס להגר"א ז"ל בביאור דברי הבעל המאור ז"ל ריש מסכת ברכות

עיין בירחון תצא תורה [נדפס בפלך לובלין (פולניה) שנת תרצ"א ע"י העורך הר"ר צבי אלימלך שפירא ז"ל, חוברת א' עמוד י"ד] שכתב: "בריש ברכות בבעל המאור, מאימתי ה"ג וכך נמצא בת' הגאונים ומתנחי בה סימנא, ויקרא אלקים לאור יום עכ"ל, כל הבא אל תוכו יתמה על הך סימנא מה כוונתו.

ושמעתי מיד"נ האברך הה"ג מ' נטע שלמה שליסעל נ"י מפה בשם הגר"א ז"ל לפרש עפמ"ש הרוקח דהמחבר ספר ראוי לו לרמוז שמו בתחילת ספרו כגון תד"א שמתחיל ויגר"ש בגי' תד"א, והזוה"ק מתחיל ברי"ש שהיא אותיות רשב"י.

וא"כ לכאורה קשה למה לא רימז גם רבינו הק' שמו בתחילת משניות, אך י"ל דהר"ת של מאימת"י היא מ'עולם א'ין י'דו מ'ונחת ת'חת י'רכו דלהכי נקרא רבינו הק' כמבואר בשבת [קי"ח:] אך דיקשה

למה לא רמז על שמו ממש, י"ל עפ"מ דאיתא במדרש על הפסוק ויקרא אלקים לאור יום ולחשך קרא לילה דלכך לא כתיב קרא אלקים לילה כמו באור מפני שלא רצה הקב"ה ליחד שמו על לילה, ואם כן גם כאן י"ל הואיל ורבינו הק' מתחיל בערבי"ן לא רצה לרמז שמו בהדי' רק הטמין ברמז מעשיו מוכיחי' על שמו.

מעתה זה כוונת בעל המאור דגרסינן מאימתי ולא כדגרסי ממתי וממילא איכא רמז כנ"ל, ומתנחי בה סימנא ויקרא אלקים לאור יום דנלמד מזה שלא לרמז שמו על לילה, ודפח"ח.

- ב -

ביאורו של הרה"ג רבי יצחק פריעדמאן ז"ל אבדק"ק לובלוי

[**ובח"ב** עמוד ל"ח כתב] ויד"נ הג"מ יצחק פריעדמאן שליט"א אבד"ק לובלוי, כתב לי בזה"ל לענד"נ בפי' דברי בעל המאור כי באמת קשה קושית הגמ' מאי שנא דתנא דערבית ברישא ליתני דשחרית ברישא ומתרץ תנא אקרא קאי דכתיב בשכבך ובקומך, אכן רבינו הק' אם גם מוכרח הי' לנקוט ק"ש דערבית ברישא, בכל זה רצה לפתוח על כל פנים ברמז בלישנא מעלי' [עיין פסחים ג'.] והנה על ויקר"א לאור יום תרגם אונקלוס וקרא ד' לנהורא "יממא" ומהאי טעמא נקט רבינו הק' מלת מ'א'י'מ'ת'י' כי בה מרומז מלת י'מ'מ'א', משא"כ "ממתי" תחסר האל"ף ממלת יממא ולכן פיו פתח בחכמה במאימתי, ולפי' המתייחס להגר"א ז"ל יותר הו"ל להביא סיפא דקרא ולחשך קרא לילה עכ"ל".

[**אמר** המסדר לכאורה יש לצרף לזה הא דהביא הגן רוה [פרשת בא עמוד קכ"ב] בשם הספרים, אסיפת הכהן. משנת דר"א. שמנה לחמו. פתח האוהל בשם הגאון ר' העשיל זצ"ל. על הפסוק, ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים הוא הלילה הזה לה' וגו' [שמות י"ב, מ"ב], "אמרו חכמינו ז"ל במדרש [וכן איתא גם בזוהר הקדוש] מכאן שאותה

הלילה הוה נהיר להון כמו בתקופת תמוז, וצריכין לדעת היאך מרומז זאת בקרא.

ויש לבאר על פי מה שאמרו חכמינו ז"ל [מדרש רבה פרשת בראשית] על הפסוק ויקרא אלקים לאור יום ולחושך קרא לילה, מפני מה כתיב אצל יום אלקים, וגבי לילה כתיב ולחושך קרא לילה, ולא נכתב גביה אלקים, ומתרץ המדרש משום דלילה היא רע ודינים שריא ביה ולכן לא נכתב גביה תיבת אלקים, דאין הקב"ה משתף שמו על הרעה עיין שם.

ובזה יובנו דברי המדרש הנ"ל דכאן כתיב ליל שמורים הוא לה', וקשה היאך השתתף שמו של הקב"ה אצל לילה, ועל זה מתרץ המדרש דאותה הלילה היתה נהורא כמו יממא משום הכי כתיב גביה [ה'].

ובזה מדויק ג"כ מה שאמר [הקרא] הוא הלילה הזה לה', רצונו לומר שאותה הלילה הוא לה', דבלילה כזו יכולים להשתתף שמו של הקב"ה ע"כ, ודו"ק].

- ג -

ביאורו של הרה"ג רבי נחום אתרוג ז"ל
ראב"ד ור"מ בעיה"ק צפת

עוד הביא שם שתי מהלכים בביאור דברי בעל המאור: "הג"מ נחום אתרוג שליט"א הראב"ד ור"מ בעיה"ק צפת תוב"א כתב לי בזה"ל מה שהביא בשם הגר"א ז"ל אם קבלה הוא נקבל הגם שאין זה מדרך רבינו הגר"א ז"ל, ומה שנלע"ד בפשוט דלשון "מאימתי" מושכת עצמה השאלה על היום שכבר עבר ומתחיל זמן הלילה, ויותר הי' נכון לגרוס "מתי" שזה השאלה על זמן תחלת הלילה מתי זמן הק"ש, וא"כ לפי"ז תקשה דהא תנא אקרא קאי ויהי ערב, והו"ל לגרוס בלשון מתי - לזה

הביא הקרא ויקרא אלקים לאור יום כסידור הטבע דברישא יממא והדר לילה, וה"נ המשנה נקטה לשון "מאימתי" שזה קאי על סידור הטבע, והשאלה היא מאימתי שכבר עבר היום ומתחיל הלילה, ובזמן הק"ש של ערבית יליף מברייתו של עולם כדכתיב ויהי ערב, דוק בזה כי הדברים כפשוטן, עכ"ל.

- ד -

ביאורו של הרה"ג רבי משה מנחם יוסף הלוי סג"ל זי"ל דומ"ץ דק"ק לאדז

והג"מ משה מנחם יוסף הלוי סג"ל שליט"א נכד הגאבד"ק לאדז ז"ל דומ"ץ דשם, כתב לי בזה"ל מ"ש בשם הגר"א ז"ל, מה מאד נפלאתי ולא אאמין כי יצאו הדברים מפה קוה"ק כי לפע"ד הדברים בפשוטן, וקאי אדלמטה, דגירסת הגאונים ובא השמש וטהר ביאת "אורו" היא ומאי וטהר טהר יומא, וגי' השניה ביאת "שמשו" ומה וטהר טהר יומא ועל זה כתב בעל המאור ומתנחי בה סימנא לאור יום דהיינו שהגי' "ביאת אורו ומה וטהר טהר יומא" נכונה שאצל תיבת לאור כתיב יום, משא"כ לגי' ב' גרס ביאת שמשו עכ"ל". ודו"ק.

כתב שיר ומליצה

בשנת תרח"ץ מלאו שבע מאות שנה להעיר טירנוי - שהיא מן העיירות העתיקות במדינת טשעכסלאווקיא (1238-1938 למס'). - לרגל המאורע ציינו בו יום שמחה ומועד, ולכבודה כתב המרא דאתרא הרה"ג ר' יצחק פריעדמאן זצ"ל שיר ומליצה, כשלבסוף הוא מזכיר לשבח את הפרעזידענט של מדינת טשעכסלאווקיא דר. עדוואַרד בענעש, אשר כידוע היה מפורסם לאוהב ישראל.

העיר טירנוי כהיום

שיר ומליצה מכת"י

[א]

רבון העולמים ואדוני האדונים
אלוקי הראשונים והאחרונים
לך ד' הגבורה והגדולה
לך לבדך נאוה תהלה
וכל הלבבות יראוך ויערכו תפלה
כל הנשמה תהלל י' הללוי'
וכל פה יודה בשבח והודיה
על נפלאותיך וטובותיך בכל עת ערב ובקר וצהרים
מיום לפנים יסדת ארץ, ומעשי ידיך שמים

[ב]

על כן גם היום באנו אל היכל קדשך ביראתך
נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך
כי היום הזה ניתן להועד
בשערי עירינו טרנאווא ליום שמחה ומועד
היום מלאו שבע מאות שנה
מאז הוסדה והתכוננה
ולנו נתת לב לדעת
כי אתה חונן לאדם דעת
להגיד בבוקר חסדך ואמונתך בליל
כי אתה הנותן עוז ותעצומות לעם לעשות חיל
למען עשה כיום הזה להחיות עם רב

לשבת אחים יחדיו באהב ורעות להתקרב
לקדש שמך בעולמך
והוא תהלתך ורוממך

[ג]

חסדי ה׳ נזכיר אשר עד הנה עזרתני
מי ימלל גבורות ד׳ באלפי הטובות אשר גמלתני
ברעב זנתנו, ובשבע כלכלתנו, מחרב הצלתנו
ומדבר מלטתנו, ומחליים רעים ונאמנים דליתנו

[ד]

ועל כל אלה גברו רוב חסדיך
אשר מעולם על עבדיך
כי ברוב אהבתך וחמלתך כרחם אב על בנים
הקמת בכל עתים וזמנים
אנשים ידועים חכמים ונבונים
שופטים ויועצים וריעים נאמנים
לגדור גדר ולעמוד בפרץ
לעשות צדקה ומשפט וחסד בארץ
אשר נכונים בלבבם ובנפשם ומאודם
לעשות הטוב והישר בעיני אלקים ואדם
ועל אלה אנשי אמת העומדים על משמרתם באמונה
אליך נשא כפינו בתפלה ותחנה
לדרוש ולבקש בעד שלומם וטובתם
אנא חזקם ואמצם למלא חובתם

ימים על ימיהם תוסיף שנות חיים ארוכים
ובכל דרכיהם ובמעשי ידיהם מוצלחים ומבורכים

[ה]

ואתה ד׳ אלקינו באמונתך אנו דבקים
אתה אוהב צדקות ובוחר בתורות ומשפטים צדיקים
עושה משפט לעשוקים
אליך נתפלל בכל לב בעד שלום... המדינה
השקיפה ממעון קדשך אלקי קדם מעונה
וברכם ממקור הברכה מרב טובך הצפונה
לכל העמים החוסים בצלם
להטיב חלקם ולהנעים גורלם
וגם לנו עם ישראל שלום בשלומם
יושבים שקטים ושלוים במקומם
שלם להם כגמול ישרתם ותומתם
ישבו לבטח על אדמתם
בל תהפך נחלתם לזרים
ואל ימשלו בם אכזרים
הפר עצת אויביהם
יבושו ויכלמו מבקשי רעתם ומחרפיהם

[ו]

ואחרון אחרון חביב
הלא הוא אדונינו מנהיג נאמן ואהוב
אשר אותו קרבת

מאהבתך אשר אהבת

אשר בו בחרת והלבשת ברוח בינה וחכמה

ומלאת את ידו ברב אונים ועצמה

הוא אדונינו

תפארת מדינתינו

האדון הגדול המרומם הפרעזידענט

דר׳ עדוארד בענעש ירום הודו

וכל הנלוים אליו לטובה

יתברכו באלפי רבבה

אנא ד׳ חזקהו ואמצהו כגמול ידו

ברך ממלכתו וכל מעבדיו

והרם קרנו והודו

יסוגו אחור ויבושו קמיו

אך שלום ואמת יהיה בימיו

ובימיו ובימינו תושע יהוד׳ וישראל ישכון לבטח

ובא לציון גואל וכן יהי רצון ונאמר אמן.

נעתק ע"י נכדו הר"ר יואל זאב טיבערג שליט"א

צילום הכתב יד הנ"ל של הרה"ג רבי יצחק פריעדמאן זצ"ל אבדק"ק טירנוי

קונטרס

חסד לאברהם

נס ההצלה

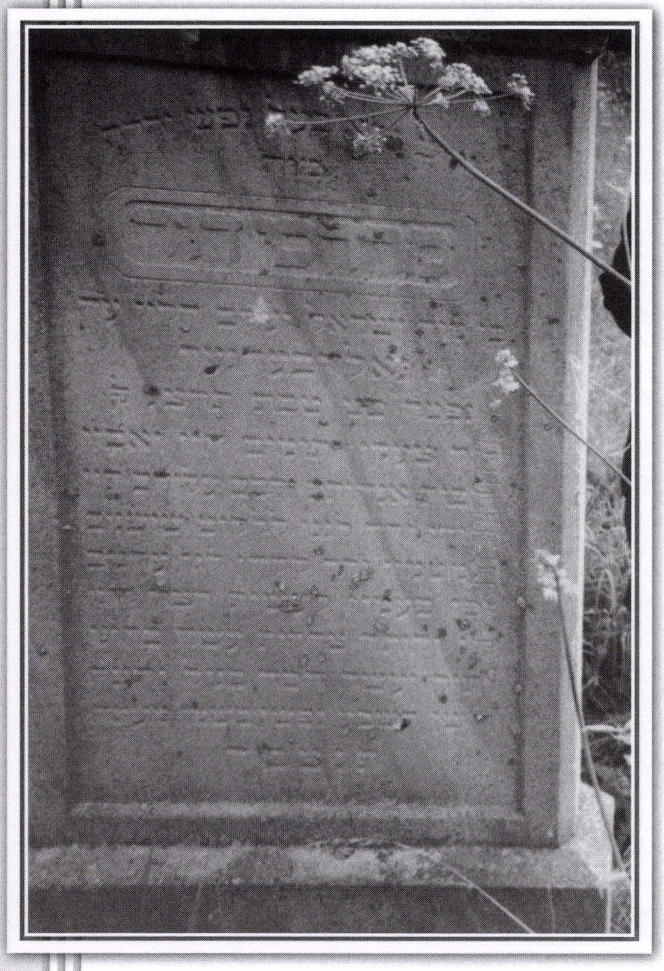
פרק א'

בית אבי

הנני לספר בזה אפס קצהו מרוב רחמי וחסדי השם יתברך אשר גמל עמי משך ימי המלחמה האחרונה, אשר הצלני בנסי נסים מיד הרשעים הרוצחים הנאצי"ם ימח"ש, והוציאני ממות לחיים כהיום הזה.

נולדתי בי"ג טבת שנת תרפ"א, לאבי הרה"ג רבי יצחק פריעדמאן ז"ל ולאמי הרבנית מרת שרה למשפחת גאלדבערגער ע"ה.

בימי ילדותי גרתי בעיר פרעשאוו, ומשם העתקנו דירתינו לעיר

מצבת זקני
הר"ר מרדכי דוד גאלדבערגער ז"ל

לובלוי, ושם למדתי בחדר כערך של תשע שנים, כשהגעתי לגיל הבר מצוה הרחקתי נדוד ללמוד תורה בעיר קעיזמארק ושם למדתי שנה אחת בישיבת הגאון רבי שמחה נתן גרינבורג ז"ל אבדק"ק

בית המדרש של העיר פרעשאוו [בנין בית המדרש מבחוץ]

בית המדרש של העיר פרעשאוו [מבפנים]

קעיזמארק. ושוב למדתי בישיבת טירנוי אצל הגאמו"ר ז"ל וגם למדתי בישיבתו של הגאון רבי עקיבא סופר ז"ל בעל החשב סופר, בעיר פרעשבורג.

בית המדרש של העיר פרעשאוו [מבפנים]

פרק ב'

רבנות לובלוי - טירנוי

לאחר פטירת זקני הגאון רבי שמעון לייב ז"ל שהיה הרב ואבדק"ק לובלוי נתמנה אבי למלא מקום אבותיו ולשמש לרב של העיר, ושם שימש בקודש משנת תרפ"ד עד שנת תרצ"ו ואח"כ היו בחירות בהעיר הגדולה טירנוי, שביקשו בני העיר למנות רב לקהילתם.

וקראו אבי ז"ל לשבת אחד למבחן אם הוא ראוי לאותו איצטלא, ודרש בבית הכנסת של העיר שבת שחרית ואחר צהרים דרש דרשת

ביתנו בלובלוי [מבחוץ, קומה השניה]

פרק, והפליאו הדרשות לב שומעיהם, באשר היה מגיד נפלא וידע איך למשוך ולקרב לב ישראל לאביהם שבשמים.

והנה באשר מצב הפרנסה בעיר לובלוי היתה חלושה, והיינו משפחה של שבע ילדים, אשר אין הקומץ משביע, וגם היה עלול העיר טירנוי לשפר גידולם של הילדים, חשב אבינו שזהו עצה טובה, להעתיק דירה לטירנוי, ומ"מ לא עשה שום פעולות ולא השתדל אצל אנשים שיפעלו בעבורו לבחור אותו לרב העיר טירנוי ואמר אם יהיה זה מזומן לי מן השמים יבוא אחרי.

ויהי בעת הגיע יום הבחירות לבחור הרב הובחר אבי ונתמנה מטעם אנשי הקהילה לשמש לרבה של העיר טירנוי [והיה זה בעת אשר הגאון רבי שמואל דוד אונגאר ז"ל עזב הרבנות בטירנוי לשמש רב של העיר נייטרא, אז מילא אבי מקומו בעיר טירנוי].

החצר מאחורי ביתנו

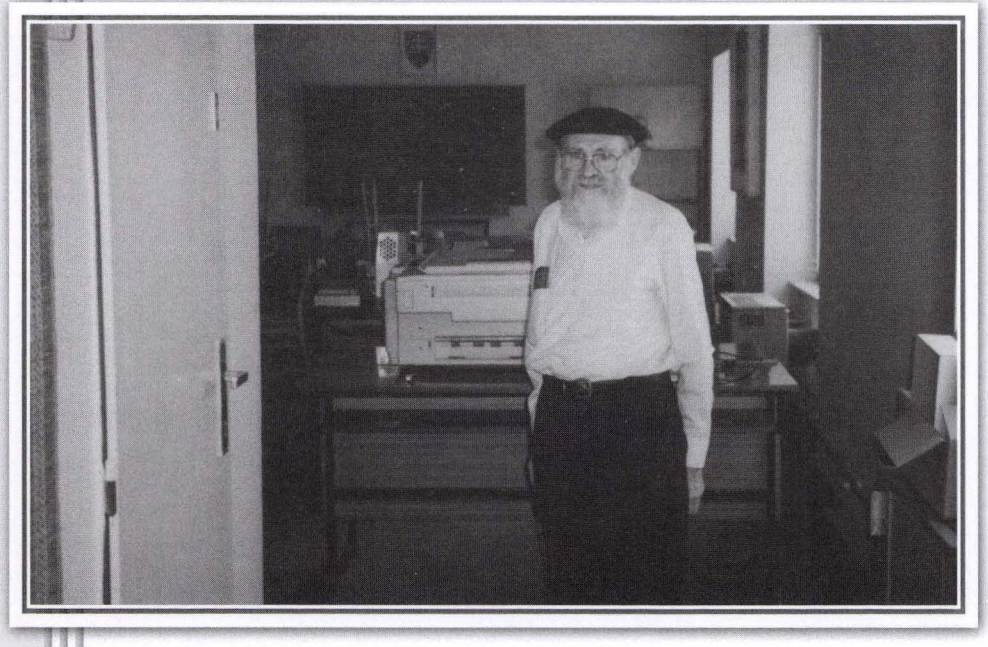
ביתנו בטירנוי [מבחוץ קומה השניה]

חצר הבית, מימין חדר הספרים של הרב, ובו היה מקבל אנשים שבקשו הדרכתו,
משמאל החדר אשר עשו ממנו סוכה בימות החג, ובאמצע שאר חדרי הבית

ביתנו מן הצד, משמאל בית הרב, ומימין בית המדרש של הבחורים.

ביתנו מבפנים [כהיום בית מסחר]

בית זה היה שייך לקהלת טירנוי וממנו היו נכנסים להחצר אשר שם
היה בית המדרש הגדול של הקהלה

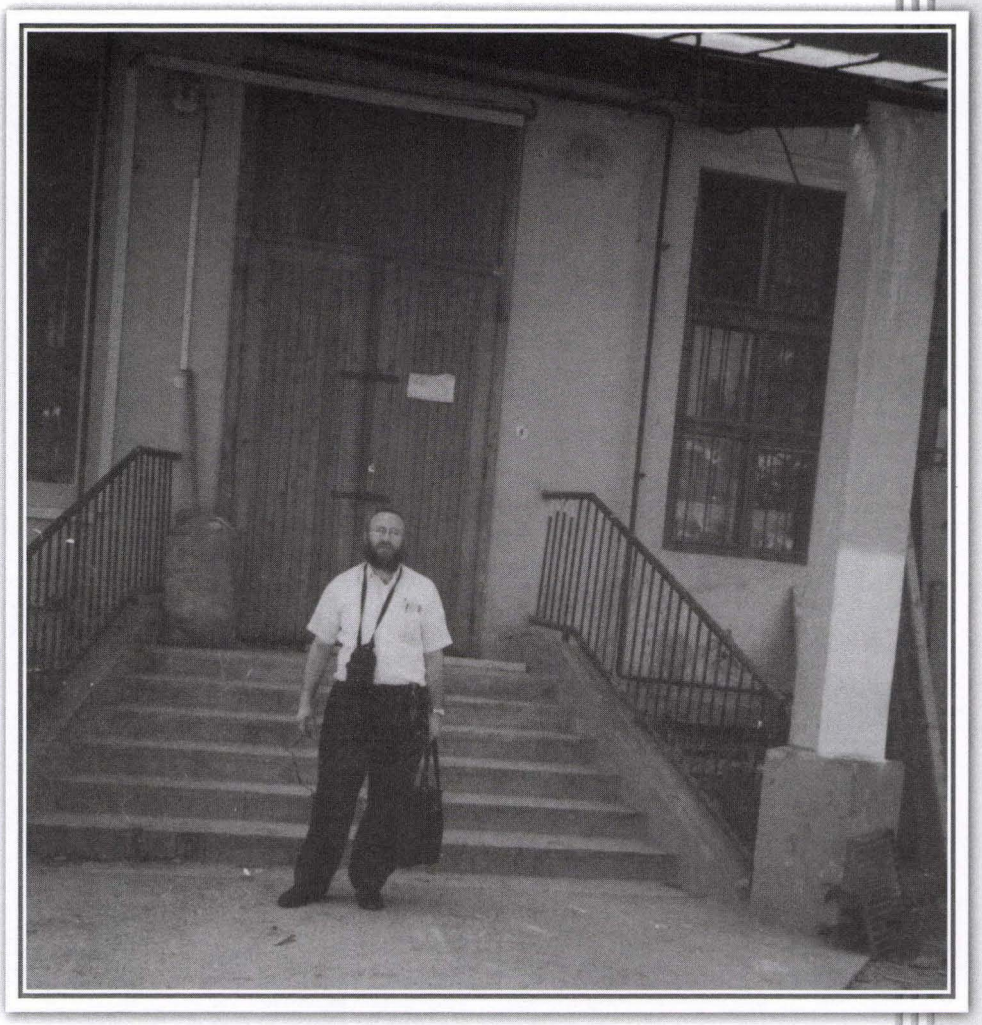
בית המדרש הגדול דקהל טירנוי [מן הצד]

הישיבה גדולה דקהל טירנוי

הישיבה מפנים, כהיום בית מסחר

התלמוד תורה דקהל טירנוי

פרק ג'

התייצבות לצבא

העתקנו דירתינו לטירנוי, ושם היה ישיבה גדולה של שמונים בחורים אשר אבי הנהיל ברמה ובהצלחה גדולה, והנה בשנת תרצ"ח חלקו הממשלה מדינת סלאווקיי וקצתה נעשה אונגארן, ואז נסעו מקצת מהבחורים, ובשנת תרצ"ט התחיל מצב של היהודים להתקשה וחדשו קצת גזירות קשות, ובשנת ת"ש כשהגעתי לגיל של עשרים שנה, היה שם חוק המדינה שכל מי שנתבגר לגיל העשרים צריך להתייצב לפני אנשי הנהלת הצבא, ושם מעריכים האדם אם הוא ראוי לשמש כחייל בצבא, וקראו גם אותי להתייצב לפניהם.

טרם שהלכתי לשם בקשתי ברכה מאבי שאצליח להפטר מהצבא, והוא היה באמצע התפילה מעוטר בטלית ותפילין, ובאשר הצעתי לפניו שצריך אני להתייצב לפני חברת אנשי הצבא, אמר לי שאכוון הפסוק "מגדל עוז שם ה' בו ירוץ צדיק ונשגב" [משלי י"ח, י'], וכך עשיתי כשנתייצבתי לפני אנשי הצבא, כיוונתי הפסוק הנ"ל, אמנם האנשים האחראים על הדבר העריכו אותי בתור איש אשר ראוי לשמש בעבודת הצבא וחייבו אותי לילך לצבא.

על אתר היה נראה שכוונת הפסוק הנ"ל לא הואיל לי, אמנם לאחר זמן נתברר שאכן הואיל והואיל, שאילו לא הלכתי לצבא והייתי נשאר בעיר, היה עלול ליפול גורלי עם שאר משפחתי ובני עירי אשר לא נשארו לפליטה הי"ד, בינו נא זאת...

מימין ר' פרץ שליט"א באמצע ר' ישראל יעקב ז"ל ומשמאל ר' אברהם ז"ל
רוקדים יחד יד ביד מתוך שבח והודאה להשי"ת, בזמן שמחתינו
בסוכת בית המדרש דקהל עדת יראים וויען בווילִיאמסבורג

בהסעודה לכבוד הכנסת ספר תורה בסוכה הנ"ל
מקשיבים לדרשתו של הרה"ג רבי אשר אנשיל כ"ץ שליט"א אבדק"ק עדת יראים וויען

והנה חייבו אותי לשמש בצבא, אמנם באשר הייתי בחור הלומד בישיבה, לא נאלצתי לילך תיכף ומיד, ורק נתנו לי שנה אחת להשאר בעירי.

ובשנת תש"א קראו גם לתרי אחי הקשישים ממני, ר' פרץ שליט"א ור' ישראל יעקב ז"ל, לשמש בצבא, וזה היה כמו "טראגעדיא" שחייבו השלש אחים המבוגרים שבמשפחה לשמש בצבא.

פרק ד'

העבודה בצבא

היות שהיו כבר רדיפות שונות על היהודים, לא נטלו היהודים בצבא יחד עם כל החיילים, רק היהודים היו במחנות נפרדים עם מלבושי צבא מיוחדים וניכרים בצבע כחול, והיו מחוץ למחנה, והמטרה שלהם היה לעבוד בשביל הצבא.

אחי ר' ישראל יעקב ז"ל עם אמתלות שונות הצליח להפטר מהצבא שעשה עצמו כחולה וכאינו ראוי לשמש בצבא, אכן אחי ר' פרץ שליט"א ואני נשארנו מחוייבים.

יום אחד ומחרת יום הכפורים היה, הביאו אותנו לעיר "הומענע" ושם נשארנו ארבע שבועות, להרגיל ולחנך אותנו בדברים העיקרים אשר כל חייל מחוייב לידע, אמנם לא עם כלי זיין, כי לא חשבו אותנו לאחראים להחזיק כלי זיין.

ומשם הוליכו אותנו לעיר "סבאטי יור" שאצל העיר פרעשבורג, וזמן החורף היה, והיינו מוכרחים לקום השכם בעוד לילה לעבודת הצבא, וזה היה מקודם זמן של הנחת תפילין, וזכרוני ששאלנו דייני העיר פרעשבורג איך להתנהג עם הנחת תפילין ותפלת שחרית, אם להתפלל קצת קודם זמן וכו' ואיני זוכר מה היתה תשובתם בזה.

ומשם העבירו אותנו למקום שהיה קר ביותר, והיו שם הרים גבוהים של שלג, ועבודתינו היה, לנקות השלג, כדי לעשות מקום להחיילים שיוכלו להגיע לשדה תעופה אשר היה נמצא שם.

היינו ישנים באוהלים העשויים מעצים הנקראים "בארַאקען", ושם היה קר ביותר, עד כדי כך שהמים שהוכן לנטילת ידים שחרית [נעגיל וואסער] נעשה לקרח קפוי, נתנו לנו מאכלים כשרים לאכול, והעבודה שם לא היה כל כך קשה, ושם נשארנו עד פסח של שנת תש"ב.

פרק ה'

בשורה מפחדת

אחד מחברינו נסע משם לעירנו טירנוי למשך ימי הפסח וחזר אצלינו אחר הפסח ועמו בשורה מפחדת, באשר רוב יהודי טירנוי הוסעו מהעיר ובתוכם הורי ושלשה אחינו ואחותינו היחידה, ולא שמענו עוד מהם. [וזה היה אחרי שש שנים אשר כיהן אבי ז"ל ברבנות טירנוי].

נמסר לנו כי אבינו עוד דרש דרשה בראש השנה, ונפטר מחלישות שתי ימים אחר יום הכפורים [י"ב תשרי - במקום עבודתם בעיר מחנה "מיידענעק"] ועדיין זכה לקבורה, באשר אח"כ שרפו המתים ולא נתנו להם להקבר.

בן שלש וחמישים שנה היה אבינו כשהחזיר נשמתו הטהורה ליוצרו, ואמנו שהיתה אז אחת וחמישים שנה נעקד"ה, ביחד עם בניהם: נח ברוך, שמעון יהודה, אליעזר, ובתם: חיה. לא נתברר בדיוק יום היאהרצייט שלהם ונקבע לכולם "י"ב תשרי", הי"ד.

פרק ו'

עוד במחנה הצבא

ושוב העבירו אותנו למקום אחר, תחת שליטת הצבא, והטילו עלינו עבודה קשה לנקות אגמים ולעשות חפירות תחת הקרקע [קאנאליזירען] ובאמצע היום נתנו לנו קצת חופש לאכול, ובתחלה נתנו לנו לאכול מאכלים זולים, ואח"כ סידרו שאחד מחברינו נעשה שוחט ושחט לנו אווזים.

לערך שעה ארבע-חמש חזרנו מהעבודה, ונתנו לנו רשות לעשות מה שרצינו, אחי ר' פרץ שליט"א היה לו שם שיעור, וגם היה לנו שם מנין לתפלה, יהודים חרדים היו בערך שתי-שלש מאות מתוך אלף חיילים, ושם היינו לזמן ארוך.

בשנת 1942 [תש"ב] העבירו אותנו לעיר אחרת [אצל שטאמפען] ושם עבדנו בבית חרושת ליצירת לבנים, והנה בשנת 1943 [תש"ג] שמענו מאחורי הפרגוד, שאנחנו שהיינו תחת שלטון "קריגסמיניסטעריום", בדעתם להעביר אותנו ל"אינערמיניסטעריום", אשר זממו לשלוח אותנו לפולין במחנות ההשמדה ר"ל.

פרק ז'

הבריחה ממחנה הצבא

הנה היו לנו קשרים עם אחינו ר' ישראל יעקב ז"ל אשר היה אז בעיר נייטרא אצל הרב מנייטרא הי"ד, והוא יעץ אותנו לברוח ממחנה הצבא לנייטרא, ואחי ר' פרץ שליט"א אכן הלך לנייטרא, ואני נשארתי שם במחנה הצבא.

והנה לא נתנו לנו רשות לילך לעיר אחרת, והיו לי בפרעשבורג שתי דודות שרציתי לילך לבקרם, וחד מחברינו שיחד אחד מהחיילים הנכרים, והוא נתן לו מלבושיו שהיו בצבע ירוק, וזייף כתב הרשאה שיש לו היתר ליקח לעיר פרעשבורג עשרה מהחיילים היהודים לצורך רפואה אצל רופא, ואני הייתי מתוך הנך עשרה.

והצלחנו לנסוע בזה לפרעשבורג ופגשתי בני משפחתי, והסכמנו בינינו שלערב נתאסף כולנו למקום שה"באן" נוסע לילך בחזרה לבית חרושת הלבנים, וכשחזרנו פגשנו על ה"באן", שר אחד שהיה ממונה על החיילים היהודים, והוא הכיר בנו שעשינו מרמה, ולא היה לנו חופש להפטר מהעבודה ולנסוע לעיר אחרת, ורצה לתפוס אותנו על הדבר, ועל הרכבת ששלט שם חשכות לילה, הצלחתי להחבא, ונסענו עד בית החרושת אשר לא היה כל כך מרחק רב.

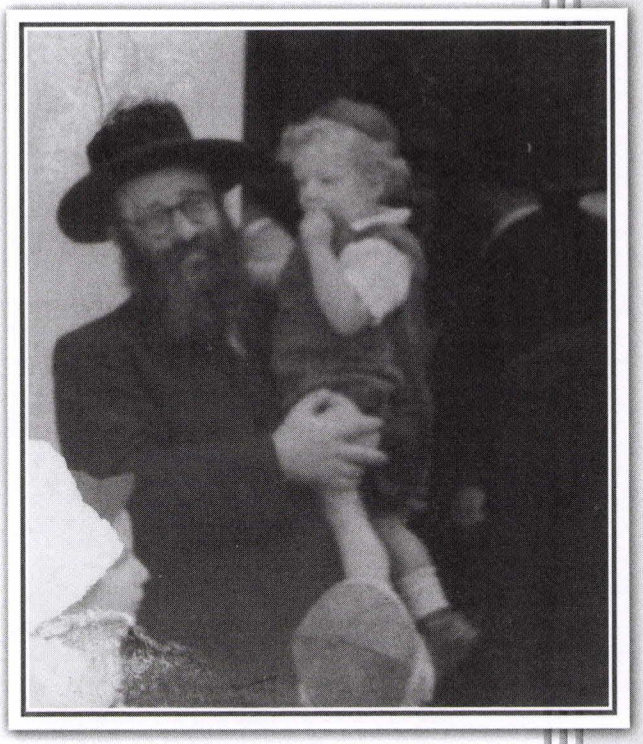
פרק ח'

בעיר נאוואמעסטע

הגאון רבי חיים מיכאל דוב ווייסמאנדעל זצ"ל

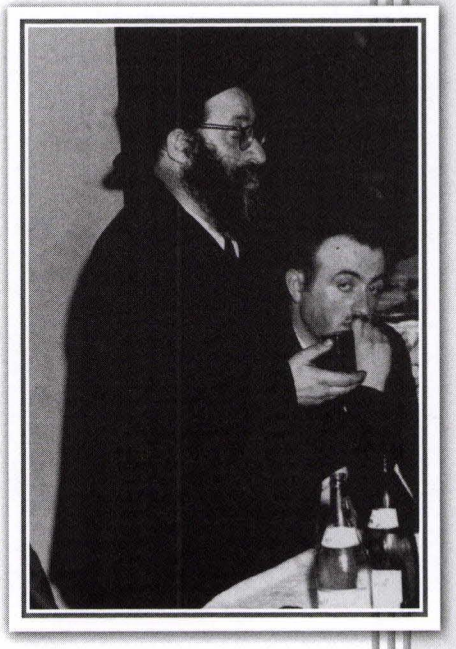
והנה כבר היה בדעתי אז לברוח מהמחנה של הצבא, ולא רציתי שיתפשו אותי, ושמעתי שקראו ברם קול שאלו האנשים שנסעו יבאו תיכף ומיד להתיצב ולהשפט על העול הזה, וגם שמי שמעתי שהכריזו, והחבתי בתוך המחנה, ובבוקר בהשכמה נסעתי עם ה"באן" לנאוואמעסטע, ובעזהי"ת הגעתי שם בשלום, ושם היה מושב זקנים ליהודים קשישים, וזה היה בחצר הקהל, וביניהם היו כחמש עשרה פליטים בגילי, ולמדנו שם וגם התפללנו, והיינו תחת הדרכת הרב

הגאון רבי חיים מיכאל דוב ווייסמאנדעל זצ"ל

פרידער ז"ל אשר עבד ביחד עם הרה"ג רבי חיים מיכאל דוב ווייסמאנדעל ז"ל ועם מרת פליישמאן ע"ה, לצורך הצלת היהודים.

כל השבוע היה הרב פרידער ז"ל בפרעשבורג וטרח לשחד המיניסטערען שלא יחפשו היהודים ולא יסיעו אותם לגי ההשמדה, ובשבת היה חוזר לביתו, היה בעל דרשן מובהק והלכנו לשמוע דרשותיו בשבתות, והיינו שם כמה שבועות, וגם ביו"ט של שבועות היינו שם.

הגאון רבי חיים
מיכאל דוב
ווייסמאנדעל זצ"ל

פרק ט'

בישיבת נייטרא

הנה התקרבו הימים הנוראים, התקשרתי עם אחיי אשר היו בנייטרא ושאלתי אותם אם אבוא לנייטרא לימים הנוראים, ותשובתם היה חיובי שאבוא, וכן עשיתי שבאתי לנייטרא לימים הנוראים.

כשעברו הימים הנוראים שאלתי את הרב מנייטרא הי"ד אם אחזור לנאוואמעסטא או אשאר בנייטרא, ותשובתו היה להשאר בנייטרא, ושם כאילו לא היה כלום, לא הרגישו המצוקה שהיה בסלאוועקיי ובאונגארען אשר כבר הוסעו הרבה יהודים למחנות ההשמדה, והמשיכו בכל סדרי הישיבה הרגליים, השיעורים היו כסדרן וגם הבחינות כרגיל, למדנו התפללנו וגם אמרנו תהלים וכולנו גרנו בחצר הרב, ששם היו כמה דירות וגרנו שם.

היו שם אנשים שהיו להם רשימות כתובים מצד השלטון שרשאים לגור שם, ולנו לא היה זה, ולפעמים שבאו לחפש על הדבר, היינו מוכרחים להחבא, אבל לא היה הדבר בתקיפות, ושם היינו כל החורף וכל הקיץ, עד בערך י"ט אלול.

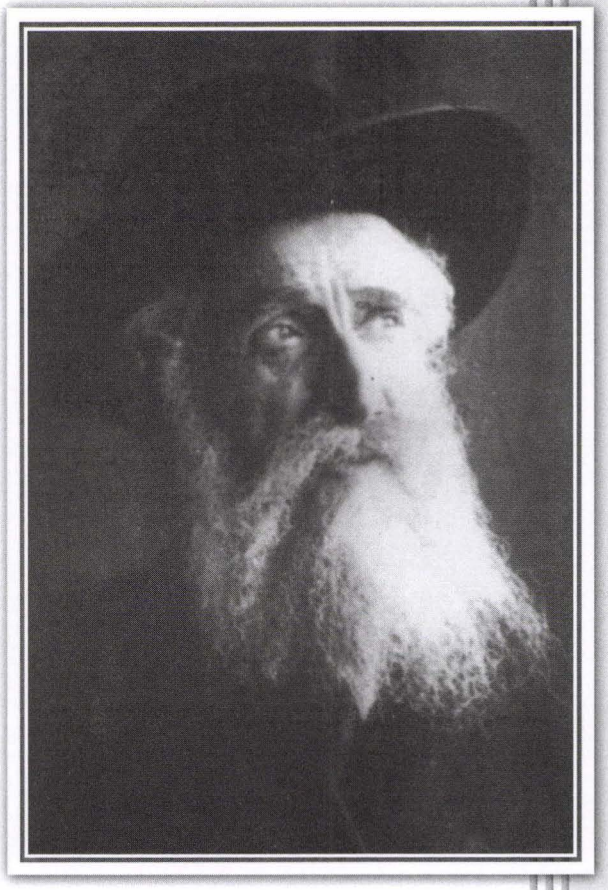
והיות שהרוסען רבו ממזרח ותפשו חלק ממדינת סלאוואקיי, נכנסו הדייטשען והשליטו על כל מדינת סלאוואקיי, ודבר הראשון היה מגמתם לחפש היהודים להשמידם, ולמחרת קמנו בבוקר, ושמענו וראינו שהדייטשען סבבו כל חצר הישיבה, ומטרתם להוליכם לגי ההריגה, הרב מנייטרא ז"ל לא היה אז בהישיבה, כי הלך מחוץ העיר עם מנין מאנשיו, לפוש קצת בימי הקיץ.

פרק י'

הבריחה מהישיבה

לא ידעתי בעצמי איך היה, אבל על פי נס הצלחתי לברוח משם, זקן ופיאות לא היו לי אז, ושערותי היו קצת מגודלים, סלקתי כסוי הראש [ה"יארמולקא"] מעל ראשי, והיה לי כתב שאני נכרי, וברחתי מהם בלי שישאלו דבר.

והנה מקודם הכננו חדר אצל עכו"ם מחוץ לעיר להחבא שם, וכשהגעתי למיצר העיר היה שם שומר אחד, שעצרוני והשאלה בפיו אם אני יהודי, ועניתי למה תעלה על דעתך ככה, ושאל להראות לו כתב המעיד על מהותו של האדם, והראיתי לו שטרות

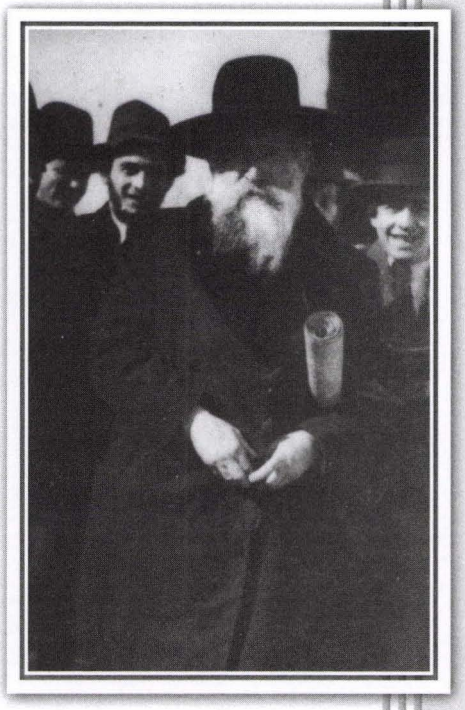
הגאון רבי שמואל דוד
הלוי אונגאר זצ"ל הי"ד
אב"ד דק"ק נייטרא

הגאון רבי
שמואל דוד
הלוי אונגאר
זצ"ל הי"ד
אב"ד דק"ק
נייטרא

הגאון רבי שמואל דוד הלוי אונגאר זצ"ל אב"ד דק"ק נייטרא
אצל הכנסיה הגדולה בשיחה עם הגאון רבי יוסף קרלבך זצ"ל אב"ד דק"ק האמבורג מימין עומד
הגאון רבי זלמן סרוצקין זצ"ל אב"ד דק"ק לוצק
ומשמאל עומד מאחוריו הגאון רבי אלחנן ווואסערמאן זצ"ל ראש ישיבת "אהל תורה" ברנוביץ

הגאון רבי שמואל דוד הלוי אונגאר זצ"ל
הי"ד אב"ד דק"ק נייטרא

מצבת הגאון רבי שמואל דוד הלוי
אונגאר ז"ל הי"ד אב"ד דק"ק נייטרא

שהיו לי אשר העידו שאני נכרי, ובעזהי"ת הצלחתי ככה לצאת ממיצר העיר להחבא באותו חדר אצל העכו"ם מחוץ לעיר.

והלכתי אצל הרב מנייטרא הי"ד שהיה אז ג"כ מחוץ לעיר וספרתי לו שהרשעים ימח"ש סבבו היכל הישיבה ותופשים אנשים לגי ההריגה, ושאלתי הרב היות שיש לנו חדר להחבא מחוץ לעיר, אם ברצונו ג"כ לבוא עמנו להחבא שם, ותשובת הרב היה שלילי שלא רצה לבוא שמה.

פרק י"א

המחבוא מחוץ לעיר

אנחנו הלכנו כארבע-חמש אנשים, להחבא באותו חדר אצל העכו"ם מחוץ לעיר, ושם היינו בראש השנה, שופר לא היה לנו, והתפללנו רק מה שזכרנו בעל פה, תפילין כמדומני שהיו לנו, היות שאחיי כבר הקדימו לבוא שם לאותו החדר.

צום גדליה בשעה אחת עשרה בבוקר נכנסה בתו של העכו"ם אשר היינו שם בחדרו, ואמרה הדייטשען הנם כאן, תיכף ומיד ברחנו לנפשינו, והנה שם היו שדות עם נטיעות של "קארן" שצומח גבוה ושם נפלנו ארצה להחבא בין העלים.

הרשעים הרגישו שאנשים החביאו עצמם כאן, והכריזו צאו מכאן שאם לא כן אנו יורים בכם חיצי מות, ותפשו אותנו, והנה אחי ר' פרץ שליט"א הצליח בעזהי"ת לברוח משם, וברח לפרעשבורג, ומשם לנאוועמעסטא...

פרק י"ב

ממות לחיים

אמנם אחי ר' ישראל יעקב ז"ל ואני ועוד איש אחד, תפשו אותנו, ושאלתי מהשומר להרשות לי לברוח היות שמוליכים אותי לגי ההריגה, וענה לי בעזות, מה אתה רוצה לברוח? זרוק עצמך על הרצפה בפישוט רגלים וארצח אותך, זרקתי עצמי על הארץ ואמרתי שמע ישראל וגו', ובעזהי"ת מנע עצמו מלירות, והשאירני השי"ת לפליטה.

והביאנו למרכז של הרשעים ימ"ש, אשר שם הובילו כל היהודים הנתפסים, והביאו כל אחד ואחד לחדר ודרשו וחקרו אודות מהותם, והכו מכות רצח, אשר שמענו מהחוץ קולות אחינו אשר צעקו במר נפשם.

ובהגיע התור שלי, חדלו מלהכות, והוליכנו למחתרת ושם ישננו בלילה הרבה אנשים יחד על הרצפה, ובבוקר הוליכו אותנו, למרכז הגעסטאפא של הדייטשען, ושם הטילו עלינו לנקות מכוניות [קארס]. יום אחד הובילו אותנו לכותל והעמידו אותנו בשורה אצל הכותל ואמרו שיורים בנו חיצי מות, ועזרנו השי"ת ברוב רחמיו וחסדיו, שהחליפו דיעותיהם ולא הרגו אותנו, וככה היינו שם יום רביעי חמישי שישי ושבת קודש.

פרק י"ג

"סערעדער לאגער"

ביום ראשון של שבוע הבא, הוליכו אותנו ל"סערעדער לאגער", ושם היו כמה מאות יהודים אשר תפשו אותם, ושם הוליכו אותנו על רחובה של עיר נערים עם זקנים אשר לא היו יכולים לילך ברגל רק הוליכו אותם על מטות, והנכרים שחקו ושמחו במראה זאת.

שם בסערעדער לאגער לא בקשו להראות מכתבים המעידים על מהותו של האדם מאין מוצאו, ששם לא היה רק מקום כינוס אשר משם שלחו אותם לגי ההריגה, לפולין או לדייטשלאנד.

סיפרו לנו שבמוצ"ש, הלילה לפני שאנחנו הגענו להלאגער, היו אז כמה אלפים יהודים וסיבבו אותם וצוו עליהם לרוץ מסביב ברחובות והכו אותם וענו אותם, כמדומני ששם הרגו אז הרב מפישטאן הרה"ג רבי יוסף בן ציון בן הקשיש של הרב מנייטרא הי"ד, ונקבר שם בעיר סערעד הוא מקום קבורתו עד היום.

אם היו אנשים מתים או נהרגו, הרשו אז להוליכם להקבר בבית החיים, והיו מטפלים עמהם מספר יהודים תחת פיקוחם של הגעסטאפא, ופעם אחת שלחו עשרה אנשים להטפל בקבורת המתים ואחד מהעשרה ברח, אז הטילו האחריות על ט' הנשארים וכמדומני שאחד מבני הרב מנייטרא היו ביניהם, והכו אותם וענו אותם על דבר אשר העשירי ברח, ופעם אחת השאירו אותם כל הלילה על הרחוב..

פרק י"ד

הבריחה מה"לאגער"

ושם בסעדערער לאגער הכרתי הגאון רבי מיכאל בער ווייסמאנדעל ז"ל, אחי ר' ישראל יעקב ז"ל דבר אתו הרבה, ואח"כ נתוודע לנו שיש אפשרות לברוח מהלאגער.

אני הייתי שם בלאגער משך יום הכפורים, וסוכות, בסוכות הביאו להלאגער אלפי יהודים מפרעשבורג, ובניהם מבני משפחתי, אחותה או שתי אחיות של אמי.

היות שהיו לנו מחשבות לברוח עשינו כמה הכנות לזה, היו לנו בזה מלחמה פנימית, מצד אחד חשבנו לברוח להנצל מגי ההריגה, ומצד שני לא היה לנו העצבים ומצב הרוח לזה, והיו הרבה אנשים, שמחמת זה לא הרהרו עוז בנפשם לברוח, ותמיד היו המחשבות מנקרים המוח מה לעשות, עד כדי כך שבאם שמענו שכעת ליכא אפשרות לברוח היה לנו קצת מנוחת הנפש בזה שאין להסתפק בדבר אם לברוח או לא.

ביום הכפורים החביתי בחדר קטן והתפללתי, וגם קיימתי בעזהי"ת הצום, שם בהלאגער לא אכלנו בעזהי"ת טריפות, ואכלנו מעט מה שנתנו לנו.

ליל שבת חול המועד, ברחו מהלאגער אחי ר' פרץ שליט"א ועוד ט' אנשים עמו ובעזהי"ת הצליחו לברוח ולא תפשו אותם.

מהלך הבריחה היה ככה: שם היו נמצאים שתי בנינים בדרך הכניסה להלאגער, מימין היה בנין המרכז של הגעסטאפא, ששם

היו נמצאים הרשעים הרוצחים ימח"ש, ומשמאל היה בנין ששמש לבית חולים, ולהבית חולים היה דלת של ברזל אשר היה סגורה ולא השתמשו עם דלת זה.

והנה שם היה אחד בעל מלאכה של בריחים ומפתחות שהצליח לעשות מפתח שמתאמת לפתוח המנעול של דלת זה, וככה ברח אחי ר' פרץ שליט"א ועוד ט' אנשים, בליל שבת, והלכו להבאן אשר לא היה רחוק משם, ובשלש סעודות כבר היו נמצאים בעיר בודאפעסט.

ולנו היה "פלאן" לברוח משם מוצשב"ק, ובשבת בבוקר כשיצאנו מהבאראקן לנקות ושאר עבודות, הכריזו קול במחנה, שכל אחד יחזור להבאראקען, ואנו היינו יודעים כבר מה שזה אומר [שעושים הכנות לשלוח היהודים לגי ההריגה "טראנספארטען"], והיות שכבר היו לנו הפלאן לברוח, לא חזרנו להבאראקען.

והנה סמוך להנך שתי בנינים הנ"ל היה שם חדר קטן ששמש לבית האוצר של דברים ישנים, וגם היו שם חבילות של בלאי בגדים אשר היו מקושרים למכירה, ושם תחת הבלאים החבינו עצמינו כעשרים אנשים והיינו שם כל יום השבת בלי שום דבר לאכול.

באמצע היום נכנס שמה חד מהרשעים הרוצחים ימח"ש עם כל זיין בידו והכריז שמי שחבוי שם יצא ואם לא יצא יורה חיצי מות, ושום אחד מאתנו לא יצא, וגם היו שם איש ואשתו עם בן קטן אשר נחבו שם, וגם הילד הקטן לא הוציא שום תנועה ושום קול, ולא הוכר שום סימן שיש שם אנשים, ובעזהי"ת לא הרגיש בנו והלך משם, וכה היינו שמה כל היום.

בשעה שש בערב בא אחד מחברינו שהיו קוראים אותו באנדי גראס מפרעשבורג, אשר השיג המפתח, ואחר בריחתינו היה עליו ליטול המפתח בחזרה, ואמר לנו, שהרשעים ימח"ש שומרים בתקיפות יתירה ואי אפשר לברוח, שעכשיו שהתחילו עם "דעפארטירונג",

הוסיפו שמירה על שמירתם, ולכן החלטנו שלא לברוח בלילה זאת של מוצשב"ק.

אמנם היות שלא רצינו להכנס להבאראקען מפחד של הדעפארטירונג, עלינו על אחת מעליות הגג להחבא שמה, ביום א' בצהרים גרשו כל היהודים מהבראקען וחייבו אותם לצאת חוצה, ואנו לא יצאנו מהעלייה, ושהינו [אני ואחי ר' ישראל יעקב ז"ל ועוד אנשים בערך עשרים] שמה, כל יום ראשון, וגם יום שני.

יום שלישי היה שמחת תורה, ואז ראינו מהחרכים שבעליית הגג, איך שהטעינו על ה"באן" [אשר לא היה רחוק משם] כשתי אלפים יהודים, להוליכם לגי ההריגה, ובהלאגער נשארו רק כשתי-שלש מאות אנשים.

מוצאי שמחת תורה בלילה החלטנו שמן ההכרח לברוח אז, וראינו שהיה דרכם להחליף משמרת השומרים בכל שעתיים, ובעת ההחלפה שנוטל כעשרים דקות, חשבנו שאז הוא זמן מוכשר לברוח.

והיה זה בערך שעה עשר בלילה, ירדנו מעליית הגג, ופתחנו הדלת של הבית חולים עם המפתח הנ"ל והחזרנו המפתח למקומה, כי כן הוסכם בינינו עם חברינו ב. גראס, כי לאחר ההשתמשות עם המפתח, עלינו להחזירה למקומה, לתועלת של שאר יהודים המנסים לברוח.

ועברנו לעבר של כביש גדול לתוך שדה, ובעזהי"ת ה"גענסטאפא" לא הרגישו בנו, פתאום ראינו שאור ה"עלעקטרי" הובער במרכז ה"באן", הפלנו עצמינו על קרקע השדה שלא יראו אותנו, ולאחר שכבה האור, התחלנו לילך הלאה.

פרק ט"ו

על גבול אונגארן

היה במחשבתינו לילך לאונגארן, והיינו שם עשרה אנשים, והיה בלילה ולא כל אחד היה יכול לכוין אם הולכים בדרך המבוקש, אחי ר' ישראל יעקב ז"ל טען שלא הולכים בדרך הטוב, רק מסתובבים סביב העיר סערעד.

וכן באמת היה, והלכנו כל הלילה, עד שהאיר השחר, וידענו שלאור היום מסוכן לנו להסתובב בחוצות עדה של עשרה יהודים, אז הזמין לנו השי"ת ערימה גדולה של תבן, והחבינו עצמינו בתוך הגדיש, ושם היינו כל היום עד שהוחשך בלילה.

אז הזמין לנו השי"ת נכרי אחד, אשר בשביל מתנת כסף הדריך אותנו דרך השדות לעבור על גבול אונגארען.

והנה כשהגענו על הגבול חשבנו שעשרה אנשים שמגיעים יחד לכפר אחד, רואים שיש משהו כאן, ולכן חלקנו עצמינו לשתי מחנות, שאחת הכילה ששה אנשים ואחת ארבע, ואחי ר' ישראל יעקב ז"ל ואני היינו מהארבע.

הששה אנשים הגיעו לבודאפעסט, ונפגשו עם אחי ר' פרץ שליט"א שהיה אז בבודאפעסט, והוא חשב שהיות ששה האנשים הגיעו לכאן והארבע לא הגיעו, אז בודאי שתפסו הארבע ונמסרו ביד הרוצחים ימח"ש, וכך חשב כל זמן המלחמה, עד שנתוודע לו איזה חדשים אחר גמר המלחמה, שהשאיר לנו השי"ת לפליטה.

והנה גם אנחנו היה בדעתינו לילך לבודאפעסט, אמנם היינו מוכרחים להחליף המעות של סלאוואקיי למטבעות היוצאות באונגארען, ודפקנו על דלת של בית הראשון בכפר קטן לצורך החלפת המעות, ענה בעל הבית ששכינו יוכל להועיל לנו בדבר הזה.

פרק ט"ז

שבועיים בעליית נכרי

נכנסנו אל שכינו, ושם היו גרים נכרי זקן ורעיתו, והיתה הבית דלה מאוד, שאפילו קרקעית הבית לא היתה מרוצפת רק היתה אדמה קרקע עולם, כשרחצו הידים נספג המים בהקרקע, והיה להם חדר אחד, ונספח לו עוד חדר קטן.

נשארנו שם בביתו כל היום, והוא ואשתו הלכו כל היום לעבוד על השדה, שהיה אז זמן של גידול קנים של "צוקער", בלילה חזרו לביתם והביאו תבן וחלקו התבן לארבע חלקים והציעו לנו בזה מצעות על הקרקע לישון, ושם ישננו כל הלילה.

ויהי למחרת הלכו עוד הפעם לעבוד בשדה, והעלו אותנו על עליית הגג, ושם שהינו לערך של שבועיים, אח"כ הגיש אלינו בעל הבית ואמר שאין רצונו לאכסן אותנו בביתו עוד.

פרק י"ז

"תסיעו עצמכם מיד מכאן"

לא היה לנו ברירה, ויצאנו מביתו, והלכנו אחי ר' ישראל יעקב ואני ושאר בשרינו ר' בערעל העניג ור' אייזיק ענגעלמאן בדרך למצוא מקום לנוח.

והיה בלילה [ליל שבת] וגם גבורות גשמים שלטו אז, נעצרנו אצל בית של נכרי, אחי ר' ישראל יעקב ור' אייזיק, נכנסו אל בית הנכרי לסדר מקום לחנייה, ור' בערל ואני נשארנו חוצה תחת גג קטן, והטיף עלינו מי הגשמים החזקים עד שבגדינו היו ספוגים ממים רבים, והם שהו בערך שתי-שלש שעות לדבר עם הנכרי, אמנם ללא הועיל, בחצות הלילה יצאו ושמעתי איך שהנכרי מכריז בשפת אונגארען "צייתו לדברי ותסיעו עצמכם מיד מכאן".

פרק י"ח

ברפת בקר

לא ידענו איפא לילך, אכן נתוודע לנו שהיה גר בכפר זה יהודי שהיה לו "פארם" והיה לו דיר [שטאל] עם בהמות, כעת כבר הועבר הפארם לנכרי.

אכן נכנסנו להדיר, והיו שם סוסים עם בהמות, והם מוציאים מעצמם חום טבעי, ושהינו שם כל הלילה, ונתייבשנו ממי הגשמים.

פרק י"ט

חסד לאומים חטאת

לעת הבוקר קודם שהאיר אור היום, בא העכו"ם בעל הבית עם "לאנטערן" להאיר לו, ונכנס להדיר, כשהרגשנו בו, הכרזנו שלא יירא, כי אנחנו נמצאים כאן ארבע אנשים, והוא כבר הבין שאנחנו יהודים הבורחים.

הוא העלה אותנו על עליית גג ביתו והיינו שם כל יום השבת עד אחרי הצהריים, וגם הביא אותנו בנתיים כוסות חמין של קאווע שחורה, היות שידענו שזה היה מלפנים בית יהודי, חשבנו שאולי נמצא שם כסף טמון, אשר הטמין בעל הבית היהודי קודם פליטתו, אבל לא מצאנו שם שום דבר. התפללנו שם ביום השבת מה שזכרנו בעל פה כי לא היו לנו סידור, אך ורק תהלים אחד היה בידינו.

והנה בשעה שלש-ארבע בצהריים, אמר אחי ר' ישראל יעקב ז"ל, המצב לא טוב, היות ששמע קול של מילוי חצים בכלי זיין, אשר מכינים לירות חצים, ובאמת כן היה כי פתאום נכנסו להבית שרים של אונגארען [זשאנדארען] אשר היו ידועים ברשעותם, וצוו עלינו להרים הידים, לברר שאין בידינו כלי זיין, ותפסו אותנו. כנראה שהעכו"ם הזה הלשין עלינו וקיים בעצמו "וחסד לאומים חטאת" [משלי י"ד, ועיין בבבא בתרא דף י' ע"ב], כפשוטו במלוא מובן המילה.

פרק כ'

תחת שוטרי אונגארן

הביאו אותנו לבית מרכז שלהם, ושם דרשו וחקרו כל אחד מאתנו, היות שלא עלה על דעתינו שיתפשו אותנו, לא הסכמנו בינינו שכל אחד יטעון טענות שוים, ובכן כל אחד אמר דבר שונה מחבירו, אבל לא גלינו שברחנו מהסעדערער לאגער תחת ממשלת הגעסטאפא.

שם הכו אותנו קצת, וגם המעט אשר היה לנו [קצת כסף וחליפות כתונות] בזזו.

פרק כ"א

בין המצרים

שוב צלצלו להחיילים אשר עמדו על המיצר שבין אונגארען לסלאוואקיי, ששולחים שם ארבע יהודים, ועליהם להעביר אותנו לסלאוואקיי [כי היות שלא דברנו כ"כ היטב שפה אונגארית הבחינו בנו שאנו סלאוואקאיים], או למסור אותנו להאגעסטאפא של הדייטשען הרוצחים ימח"ש.

ושלחו אותנו להחיילים העומדים על המיצר, והנה החיילים האונגארישע אשר עמדו שם, הראו לנו קצת פנים שוחקות נתנו לנו לאכול ולישון קצת, כנראה שריחמו עלינו היות שגם חיילי אונגארען סבלו הרבה אז מהרוסען, ובניהם היה גם אחד מרומניא שזה זמן רב לא שמע ממשפחתו.

והנה מעבר המיצר היו עומדים חיילי סלואוואקיי, והכרתי אחד מהם אשר למד אתנו יחד לימודי חול בסלאוואקיי, בנעורתינו, וגם הם הראו לנו פנים שוחקות וריחמו עלינו.

והיינו שם ממוצשב"ק עד יום ב' בלילה, וביני לביני עברו שם כמה עשרות של מכוניות של הגעסטאפא ונעצרו שם, ולא הרגישו בנו.

והחיילי אונגארען אשר היו שם על המיצר, צלצלו להמרכז שבאותו כפר אשר תפסו אותנו, ואמרו להם שכבר מסרו אותנו להגעסטאפא, בכדי שלא יחפשו אותנו ויסיחו דעתם מעלינו.

ביום שני בלילה אמרו לנו שאנו יכולים לילך מכאן שהם מרשים אותנו לילך חפשי, אכן התנו אתנו שבאם ברצונינו לילך בחזרה לאונגארען, נלך ממקום אחר, שבאם יתפסו אותנו עוד פעם לא ירגישו שחיילי אונגארען שחררו אותנו.

פרק כ"ב

שלשה שבועות בגדיש של תבן

לא ידענו איפוא לילך, אכן חזרנו לסלאוואקיי, והלכנו כל הלילה, כשהתחיל להאיר השחר, הגענו לערימה של תבן בשדה, גבוה מאד כגבהו של בית בעל שתי קומות, חתרנו בתוכו [כדוגמת מה שאיתא במשנה דסוכה (פ"א, מ"ח), החוטט בגדיש וכו'] מקום לארבע אנשים, כדי להחבא שם משך שעות היום, וגם הפתח סתמנו עם סתימה עשויה מתבן, באשר לא יכירו מן החוץ שאנשים טמונים מבפנים.

כשהחשיך חשכת לילה יצאנו משם לחפש דבר מה לאכול כדי להחיות נפשינו, לאחר שני-שלש ימים נתוודע לי שיש שם בית חרושת של צוקער, והיות שנמצאים שם פועלים הרבה, היה כמין חנות קטן אשר מוכרים שם מזון להפועלים, וגם זרים יכולים לקנות שם.

קניתי שם תפוחים, לחם ומים בלילה, והבאתי לתוך הגדיש אשר היינו טמונים שם כל היום, וכך היה דרכי בכל לילה לילך שם לקנות מזון, להביא אצלינו בבית המחתרת, אשר היינו טמונים במשך שעות היום.

והנה שם בהגדיש חיינו כחיות היער, צרכינו הקטנים, הטלנו שם על אתר, וצרכינו הגדולים היינו צריכים להתרחק בלילה בתוך השדה. מקום בהגדיש היה רק לישב ולא לעמוד, כי עשינו זה רק כדירה חטופה של דירת ארעי.

אחד מאתנו היה לו אדרת של חורף, ואז התחילו ימים הקרים,

אז כשישננו, השכבנו שתי אנשים נגד שתי אנשים, וכולנו התכסנו באותו אדרת.

ספר תהלים אחד ליווה אותנו שם, ביום שבת קודש שרנו זמירות בחשאי בעל פה ממה שזכרנו, היות שהשירים מתחילים באותיות של מייסד הזמירות, ובדרך זה שזכרנו שמות הפייטנים היה לנו קצת סימן לזכור הזמירות, וכל אחד צירף מה שזכר וככה שרנו לבוראינו בחשאי, בבחינת חסד ומשפט אשירה לה'.

וכך שהינו שם בהגדיש משך של שלשה שבועות שלימות, כמדומני בחודש חשון, מאחד לחודש עד שלשה ועשרים בו.

אחי ר' ישראל יעקב ז"ל חלה שם, והיה לו חום גבוה, ולא ידענו מה לעשות, ולא היה לנו שום עזרה, אמנם בעזהי"ת נתרפא.

פרק כ"ג

ניירות מזויפים

נתוודע לנו שם יהודי זקן אשר היה לו חתן נכרי, ועשה לנו היהודי טובה גדולה, היות שאחד מאתנו היה לו תפור בתוך בגדו מטבע גדולה בעלת חמישים שקלים, מסרנו להיהודי הזה את הכסף, והוא קנה לנו כמה דברים הנצרכים כתפוחים, מכונית גילוח, ושרוך נעלים וכו'. ועדיין יש בידי נייר קטן אשר בו רשם החשבון של כל דבר אשר קנה לנו. כנראה שגם אותו תפסו בתוך הדערפאטירונג כי לא שמענו ממנו כלום אחר כך.

והנה יום אחד הלך אחי ר' ישראל יעקב ועוד אחד מחברינו לנייטרא, וידעו איפוא הטמינו עצמם איזה בחורים, והיה שם בין הבחורים של נייטרא, בחור אחד בשם יעקב קאהן, אשר היה לו חוש לזייף, שטרות וחתימות, ועשה זיופים של ניירות המעידים על מהות האדם מה טבעו, להראות להרשעים שאינם יהודים רק נכרים.

והליכתו לנייטרא היה מקושר בסכנות גדולות, באשר שום יהודי לא היה רשאי להשאר בסלאוואקיי, והיה לו נסים גדולים איך הגיע לשם בלי שום מכשול.

והבחור יעקב קאהן עשה לנו שטרות מזויפות עם חתימות בשמם של נכרים, אשר יעידו עלינו שאנו נכרים, והביאו לנו השטרות האלו.

פרק כ"ד

החזרה לטירנוי

והנה אחי ר' ישראל יעקב ור' אייזיק חזרו לנייטרא, ור' בערל ואני נשארנו בהגדיש, וביום המחרת [שכבר היו לנו השטרות המזויפות אשר מעידים שאנו נכרים] יצאנו מהגדיש והלכנו להבאן אשר נסע לטירנוי, ובעזהי"ת הגענו לטירנוי.

והנה כשהגענו לטירנוי היינו מלאים כינים, היות שזה שלש-ארבע שבועות שלא רחצנו ולא החלפנו בגדינו, ולכן הדבר הראשון אשר עשינו נכנסנו ר' בערל ואני, למרחץ העיר, ושם רחצנו להעביר ולנקות עצמינו מהכנים.

היות שידעתי מי מהיהודים אשר נשארו במחבואות בטירנוי, מפני שראיתי היהודים שהגיעו להסעדערער לאגער מטירנוי, ואותם שלא באו, מסתמא נשארו במחבואות בטירנוי, על סמך זה הלכנו, לבית מסחר גדול אשר היה שייך ליהודים האחים שטערן, ובעת המלחמה העבירו בית המסחר לנכרי, ונכנסנו לבית המסחר, ואמרתי להנכרי שאני הוא בנו של הרב מטירנוי, ויודע אני שהאחים שטערן נמצאים פה במחבואות, ובקשתי ממנו לסדר שנוכל להתקשר עם האחים שטערן.

והיה בזה סכנה גדולה, כי היה ביד הנכרי למסרני להגעסטאפא... ועזר לנו השי"ת שהנכרי הסכים לטפל עמנו, ואמר שנהיה בקשר על הדבר.

אכן באותו יום לא הצלחתי לסדר הדבר, והסתובבנו בחוצות

ולא ידענו איפא לילך, הלכנו לביתי אשר גרנו שם מלפנים, ואמרתי להנכרי אשר ניהל הבית, שירשה אותנו ללון על עליית הגג, אכן לא הועיל כלום, והוא מיאן ליתן לנו הרשות ללון.

לא היה לנו ברירה אחרת וחזרנו על הבאן בחזרה ללון באותו הגדיש אשר באנו משם, והיה כרוך בזה סכנה גדולה היות שהיו ימי המלחמה וה"פארט'זאנער" לחמו עם ה"דייטשען", היה מוטל על כל מי שנוסע בהבאן להיות לו שטר הרשאה שמותר לו לנסוע על הבאן, ולנו לא היה זה, אבל בעזהי"ת נסענו בשלום וחזרנו להגדיש ושם ישננו בלילה.

פרק כ"ה

שלשה שבועות בבית הנכרי

ביום המחרת הלך ר' בערל לנייטרא, ואני לבדי נסעתי בחזרה לטירנוי, ונכנסתי עוד הפעם אצל הנכרי של בית מסחר אשר היה שייך מלפנים להאחים שטערן, ובקשתי ממנו לסדר לי להתקשר עם האחים שטערן.

הנכרי שלח לקרוא לאשה הנכרית אשר האחים שטערן היו מוחבאים בביתה, ובאתה הנכרית ושאלני מה מהותי, וכאשר ספרתי לה שאני בנו של רב העיר, וכל המצב אשר סובב אותי, נתמלאה רחמנות עלי, עד שעיניה זלגו דמעות.

ונתנה לי הכתובת של ביתה, כשהגעתי לביתה נכנסתי ומצאתי שם שתי האחים למשפחת שטערן, אשר היו אז כבני חמישים שנה, ושמחו מאד לראותי וחבקו אותי, ונתנו לי כוס חמין, וזה היה חשוב מאד אצלי היות שלא היה לי מאכל חם, זה כבר שלש-ארבע שבועות.

ואמרה לי האשה הנכרית בעלת הבית, שיש לה חבירתה איפוא שאוכל לילך להחבא שם, וסדרה הענין ונתנה לי האדרעס מהבית אשר היתה קצת מחוץ לעיר, ואמרה לי ששם נמצא ילד יהודי אשר חבוי שם, ואעשה עצמי כאילו איני יודע כלום מזה, ואני ידעתי מי היה הילד הזה, אביו ואמו נשלחו בה"דעפארטירונג", והילד נשאר חבוי שם.

והנה הגעתי שם לבית החדש של הנכרים, ונתנו לי מקום

ללון, עם מכסה עשויה מנוצות, ולא האמנתי שיכולים להתכסות במכסה כזה, וכל היום הייתי שם לבדי, כי נכרי בעל הבית היה עובד בבית חרושת של ברזל, ואשתו היתה עובדת כעוזרת לנקיון אצל הגעסטאפא, ואני נשארתי בבית כל היום לבדי. היה לי מקום להחבא בתוך הבית תחת מטה אחת, שאם יכנס אדם אחד להבית, אוכל להחבא שם.

לא רציתי לאכול טרפה, אבל בעהזהי"ת נתנו לי תפוחי אדמה, לאקשען, לחם וחלב, ולא הייתי רעב.

בלילה כשהצרכתי לפנות בבית הכסא אשר היה נמצא בהחצר, נתן לי הנכרי כובע של עור שלו "קוטשמע" באשר לא ירגישו השכנים שיש כאן איש זר.

פרק כ"ו

הביקור של ה"דייטש"

פעם אחת בלילה בא אורח, חבר של הנכרית לבקר בבית ולא הייתי יכול להחבא, והוא היה שר של הדייטשען, וישבתי עמהם סביב השולחן עד כחצות לילה, והוא הראה צילומים של חביריו אשר נהרגו על ידי הרוסען, והוא היה מדבר שפת דייטש, והנכרית הבינה שפת דייטש, והיא אמרה לו שאני הוא בנה ואיש חולה אני, היות שהבחורים צריכים לילך להצבא, שהיה זמן מלחמה, והיא היתה מתרגמת לי מה שאומר בשפת דייטש, באשר לא ידע שאני מבין דייטש ויבחין שאני יהודי, [ובאמת הבנתי שפת דייטש יותר מהנכרית]. ובעזהי"ת לא הבחין שאני יהודי וכך ישבתי עמהם זמן ארוך עד כחצות הלילה.

וככה שהיתי בבית הנכרים משך של שלשה שבועות, וכתום השלושה שבועות אמרה לי הנכרית בעלת הבית שיש לה בן אשר בא מהצבא בחזרה להבית, והוא אינו איש אמונים, ויש סכנה להשאר שמה, כי הוא עלול להלשין עלי, אבל אמרה שהיא סדרה מקום אצל חבירתה איפוא שאוכל להחבא שמה.

פרק כ"ז

הדירה האחרונה בבית נכרי

בעזהי"ת הגעתי לבית החדש של הנכרים, והם היו אנשים טובים איש ואשתו כבני ששים שנה, והיו להם איזה חדרים בביתם אשר היו שוכרים אותם לאנשים שבאו מ"יוגאסלאוויא", בחדר האחרון של הבית [אשר היה לו כניסה גם כן מהחצר] שם נתיישבתי.

לא רציתי לאכול מאכלי טרפה, ובעזהי"ת קנתה לי בעלת הבית הנכרית, קדרה מיוחדת בשבילי, ובשלה בעדי תפוחי אדמה ולאקשען, ולא הייתי רעב.

פרק כ"ח

הצטרפות אחי ז"ל והאחים שטערן ז"ל

הייתי בקשר על ידי מכתבים עם אחי ר' ישראל יעקב ז"ל, ואח"כ בא ג"כ להחבא עמי בדירה הזאת.

והנה היה שם אשה יהודית הנשואה לנכרי, והיא היתה מסתובבת חפשי בהרחוב, אמנם לא שכחה שורשה ומולדתה, ובמסירת נפש היתה הולכת ממחבוא אחד לחבירו, לראות צורך היהודים המוחבאים והיתה עוזרת להם בכל מה שיכלה, גם ש"ס וספרים היו לה אשר החביאה בביתה, והיו קוראים אותה "בלאטאקובא".

פעם אחת בערך חודש שבט, באה אצלי ואמרה, שהאחים שטערן [היהודים הראשונים שפגשתי בטירנוי] נמצאים במבוכה: היות שהם היו מוחבאים בבנין אשר נמצאים שמה כמה דירות נפרדות, ובדירה אחת היו הם, ובדירה אחרת שבאותו בנין היו מוחבאות אשתו ובתו של אחד מהאחים, ונתפסו הנשים על ידי הרשעים הרוצחים ימ"ש, אז פחדו האחים שטערן להשאר במחבואם, שלא יתפסו גם המה, לכן שאלה עם היינו מתנגדים לההצעה שגם האחים שטערן יבאו להחבא עמנו.

אמרנו שצריכים לשאול בעל הבית של הדירה, ושאלנו, והתשובה היתה שכן, והנה הגם שבריבוי אנשים מתרחבת הסכנה של החבויים וגם צריכים להכין יותר אוכל וכו', מ"מ היות שבעלי הבית הנכרים

הסכימו, היינו שבעים רצון מזה שיצטרפו גם המה עמנו להחבא בדירה הזאת.

פרק כ"ט

בנין המחתרת

הנה כשטורחים ופועלים בשביל הזולת לא מפסידים, ובאמת היתה בזה השגחה נפלאה שהצטרפו עמנו, כדלהלן.

אנחנו ידענו שאי אפשר לגור בתוך חדר הדירה, שכרוך בזה סכנה גדולה, שלא להיות נתפס על ידי הרשעים שהיו מחפשים במחבואות, וגם היו הרבה מלשינים וכו'.

והנה אחד מן האחים לבית שטערן, היה אומן במעשה הבנין וכו', והחלטנו לעשות בהדרכתו מערה תחת הקרקע להחבא שמה.

אחר החדר שלנו היה חצר מכוסה עם גג, ושם היה אוצר של כמה דברים ישנים שאין תשמישם תדיר, וחפרנו בתוך החצר בור גדול, והוציאנו משם חמש עשר עגלות מלאות עפר, משא כבדה מאוד.

בשעה שהבור היה מגולה, באו אנשי הגעסטאפא לחפש יהודים, וברחנו מיד להחבא בעליית הגג, ושאלו בעל הבית הנכרי למה יש כאן בור פתוח כה גדול, הוא ענה להם שעושה הגנה מבאמבעס ששלטו אז בימי המלחמה, ובעזהי"ת קבלו תירוצו זאת ולא חקרו יותר.

כשהחפירה נגמרה, עשינו כותלים סביבות הבור עם עצים, ועל הכותלים עשינו גג, אשר נתמך גם בשתי עמודים, ועל הגג הנחנו עפר כערך של חצי מעטער בגובה, והשארנו פתיחה קטנה להניח

בתוכה קנה חלולה, כדי שהאויר יכנס דרכה, וסביב הקנה כסתנו עם כמה דברים ישנים, באשר לא יהיה ניכר מבחוץ שיש כאן פתיחה.

הכניסה להמערה [בונקער] היה מהחדר שלנו אשר היה חדר האחרון של הבית והיה סמוך להחצר.

ובקרן זוית של החדר היה "קלאזעט" המשמש לתליית בגדים, ויש לו פתח ודלת לפתחו ולהשתמש בו, וחפרנו בהקרקע של הקלאזעט, ועשינו שם מחתרת שיש בו ריוח לאיש אחד להכנס בו, והנחנו סולם קטן לאפשר לירד משם להמערה, ופתיחה הזאת היתה מכוסה עם דף של עץ ובריחים, אשר היינו יכולים לפתוח הדף ולהכנס להמערה, ואח"כ לסגור הפתח בחזרה על ידי חזרת הדף למקומו, וכך נכנסנו ויצאנו מהמערה.

קודם שנגמר המערה ישננו בהחדר, אמנם לא היינו יכולים [הארבע אנשים] לישון בבת אחת, ורק אחד היה מחוייב להיות ער ולעמוד על המשמר, ואפילו אותם שישנו, ישנו עם קצת מלבושים, שבאם יבאו הרשעים לחפש, יהיה יותר קל לברוח ולהחבא.

פעם שמענו שהכריזו בחוצות על ידי "מייקרעפאן" שבני אדם לא יצאו מהבתים מפני שבאים מבית לבית לדרוש ולחקור, ופעם היה שלג גדול והכריזו שכל הגברים יבואו לנקר השלג, בעיתים הללו החבינו עצמינו, מפני שבאו לחפש מבית לבית.

ראש חודש אדר נגמרה המערה, ואז הלכנו לישון בתוך המערה, היה לנו "מאטראץ" אחד עם תבן, ושם ישננו כל לילה מר"ח אדר עד פסח.

אחי ר' ישראל יעקב הוא בכור, ורצה לעשות סיום מסכת בערב פסח, כשורת ההלכה, ולמדתי עמו יחד מסכת קידושין ובעזהי"ת גמרנו המסכת בערב פסח, לאפשר הסיום בעתו ובזמנו.

פרק ל'

רציחת מר אדלער הי"ד

כבר הזכרנו מאשה היהודית הנשואה לנכרי ושמה בלאטאקובא, אשר עזרה הרבה ליהודים המוחבאים, והיא הביאה לנו הגמרא הנ"ל, באשר היו ש"ס וספרים טמונים בידה מיהודי אחד אשר היה חבוי במחבוא.

אחד מן היהודים המוחבאים היה בחור קשיש מר אדלער, והוא היה איש אמיד ועתיר נכסין, והנה לנו תם הכסף, [שהיינו משלמים קצת להנכרי בעל הבית שלנו] אז הלכה האשה בלאטאקובא, למר אדלער לשאול ממנו שינדב כסף לטובת הצלת היהודים, והביאה ממנו שלשים אלף "קראנען", שהיה סך חשוב.

עשרה אלפים היה בשביל הגאון רבי מיכאל בער ווייסמאנדעל זצ"ל, אשר כידוע ברח מה"טרעין" וחזר לפרעשבורג, ועשרה אלפים היה בשביל משפחת גרינוואלד, אשר דרים כעת בארץ ישראל, ועשרה אלפים היה בשבילינו, וכל זה סודר על ידי האשה היהודית בלאטאקובא.

והנה אחר כך מצאו הרשעים את מר אדלער אשר היה חבוי במחבואה, ובאשר היה איש אמיד, עשו הסכם שהוא יתן מאה ועשרים אלף קראנען [הון רב] להחיילים לקנות יין, ועל סמך זה לא ישלחו אותו לגי ההריגה.

והנה [מר אדלער] היה עומד בסערעדער לאגער אצל העגלות, ונפל אז ממנו חבילו לתוך קבוצת מים, וניתז מהמים על הדייטש

אשר היה מסדר את ההסכם הנ"ל, התרגז הדייטש ואמר מילים שאין ברצוני לבטות וכל שכן שלא להעלות על הכתב, ואמר "יהודים כאלו אין צריכים", ושלחו אותו לגי ההריגה, הי"ד.

פרק ל"א

קבר ישראל

פעם אחת באתה האשה היהודית בלאטאקובא, ואמרה לנו שנאמר תהלים בשביל אשה אחת הטמונה, היא ובתה, והאם הזקנה חולה מסוכנת [והיו יראים שתמות, ואז תתגלה הדבר להרשעים...] - ולמעשה באמת נפטרה, והלכה האשה בלאטאקובא עם נכרי אחד בחשאי, והביאו אותה בעגלה לבית החיים היהודי וקברו אותה שמה.

פרק ל"ב

חלופי מכתבים עם בחורי נייטרא

כך עבר עלינו ימים, שבועות וגם חדשים, והנה היה לנו קשר עם הבחורים הטמונים בנייטרא, והם שלחו לנו אבק המשיר שערות הזקן, באשר לא נצטרך להשתמש בתער.

היינו מתקשרים עמהם על ידי ה"פאסט" אכן זה היה מסוכן ביותר משום שהרשעים בדקו ה"פאסט", והיה דרכינו לכתוב ככה: נטלנו נייר ומצד אחד כתבנו עליו בדיו בשפת סלאוואקיי כדרך שהנכרים כותבים, ומצד השני של הנייר כתבנו עם מיץ של "לעמאן" באשר כשהמיץ רטוב רואים מה שנכתב, אמנם לאחר שנתייבש המיץ, נעשה לבן ואינו ניכר על הנייר כלום, ברם להבליט שוב האותיות יכולים להשים הנייר בתנור חם, ועל ידי זה מבליט הכתב ורואים האותיות, ובדרך זה נתקשרנו הלוך וחזור עם בחורי נייטרא הטמונים, והיו שולחים לנו כמה דברים הנצרכים.

פרק ל"ג

בערב תאכלו מצות

יום אחד קבלנו "טעלעגראם" שהנכרית בעלת הבית שלנו תבוא לנייטרא, היות שלנו כבר תם הכסף, ור' יונה הערצאג שהיה טמון בעיר ווערבא הסמוך לנייטרא היה לו כסף, לכן תבוא הנכרית לנייטרא והבחורים הטמונים ידריכו אותה איפה להשיג ר' יונה שיעזור לנו בממנות, וזה כבר היה סמוך לימי השחרור כעשרה ימים לפני חג הפסח.

וכך היה שהנכרית נסעה לנייטרא להכתובת שאנחנו שלחוה, ונתנו לה דבר כרוך במטפחת, היא סברה שזהו כסף שעל דעת זה נסעה לשם, אמנם באמת היה מצה, אשר נאפה בפרעשבורג איפה שהגרחמ"ד ווייסמאנדעל ז"ל והאדמו"ר מסטראפקיב ז"ל היו טמונים, ושלחו המצה לנייטרא, ובחורי נייטרא היו רוצים לזכות גם אותנו בזה, ושלחו לנו מצה אחת על ידי הנכרית.

וכשהנכרית היה בדרכה לחזור אל ביתה, התחילו לזרוק "באמבעס" בעיר נייטרא, והאנשים בחוצות נסו, ובראותם אשה זקנה הולכת בחוץ, הכניסו אותה במכונית של ה"געסטאפא" והיא היתה מחזקת המצה הכרוכה במטפחת ולא הרגישו בזה, וחזרה לעיר טירנוי, והביאה לנו את המצה, וכך קיימנו בערב תאכלו מצות למרות שהגיע לכל אחד כחצי זית מצומצמת.

ושהינו במחתרת זו משך כל החורף, והיה לנו זוג אחד של תפילין והתפללנו שם התפלות כסדרן, ולאחר שכל אחד הניח

תפילין, העביר התפלין לחבירו בכדי שכל אחד יקיים וקשרתם לאות על ידיך.

פרק ל"ד

נפשינו כצפור נמלטה מפח יוקשים

שבוע אחת לפני השחרור דהיינו שבוע לפני פסח, ישבנו כולנו בדירתו של הנכרי למעלה, שחשבנו שהיות שבאותה לילה זרקו "באמבע" בטירנוי א"כ עסוקים הדייטשען בצרת עצמם, ולא יבואו לחפש יהודים, ועל סמך זה הרשנו לעצמינו לישב עם הנכרי ב"הקעך" שלו, ופתאום כשישבנו שם כערך שמונה-תשע בלילה, שמענו שדופקים מבחוץ על הפתח ועל החלונות.

והרגשנו דזהו דפיקה של הרוצחים הגערמאנים ימ"ש, ופחדנו לנפשינו, ותיכף ומיד, רצינו להמערה אשר חפרנו מתחת לקרקע להחבא שמה, ובאיזה דקות אחר כך שמענו איך שנכנסו אנשי הגעסטאפא ודפקו על הרצפה ועל הקירות, למשמש אולי יש כאן יהודים טמונים, שכנראה היה מלשינות אשר הלשינו שיש כאן יהודים טמונים, והנכרי עם הנכרית ג"כ פחדו מאוד, שכמובן גם הם יהיו בסכנה אם יתגלה שהם הטמינו אותנו, וברוך ה' שלא נתננו טרף לשיניהם, ולא הרגישו בנו ועזבו את הבית.

פרק ל"ה

הצטרפות אל המחבוא

פחדנו שוב להשאר במערה, ועלינו לעליית הגג להחבא שמה, והגיע חג הפסח, ובשבת חול המועד שמענו קולות גדולות של כלי זיין וחצים, והנכרי עם הנכרית בעלי הבית באו עמנו במחבואינו, שהם גם פחדו ואמרו שמרגישים שעמנו ינצלו גם הם, וגם לאחד מהאחים שטערן שהיו עמנו היה לו בן בחור כבן עשרים שנה שהסתובב חוצות עם ניירות המוכיחים שהוא נכרי, אמנם לעת עתה שהמצב היה מסוכן ביותר והגעסטאפא יישב כל ארץ סלאוואקיי, אז פחד להסתובב חפשי ובא גם הוא להצטרף עמנו, והבננו שהרוסען מתקרבים אצלינו.

פרק ל"ו

עזרנו בשם ה' עושה שמים וארץ

ביום ראשון בשבוע ראינו דרך החלון שהדייטשען נסים ועוזבים את העיר מפני לחץ הרוסים, ואחרי הצהרים נכנסו הרוסען ונשתחררנו מן הדייטשען.

אמנם פחדנו לצאת בחוץ מפני שהרוסען היו כחיות הבר, שסבלו צרות ומלחמות עצומות שנים רבות ונעשו פרא בני אדם, ולא היה יעוץ לצאת חוצה, ולכן נשארנו עוד כמה ימים בדירת הנכרי.

בנתיים כשהיינו בחדרינו שמענו איך שנכנסה חבירתה של הבעלת הבית שלנו [היתה רגילה הרבה לבוא אבל לא ידעה שאנו טמונים שם] ואמרה לה, ראה נשתחררו היהודים וכבר בולטים ראשיהם מן החלונות, והנה היהודים שניצלו בטירנוי היו מעט מזעיר מסתמא פחות מעשרה, ועם כל זה העיזה הנכרית הזאת פניה לדבר ביטויים גסים כאלו.

חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו.

מאמר

זכרון ישראל יעקב

מאמר זכרון ישראל יעקב

[רשימות אלו מסר לנו בנו הר"ר שמעיה שליט"א]

ר' ישראל יעקב פריעדמאן ז"ל נולד בעיר פרעשאוו מדינת סלאווקיי שנת תרע"ו פרשת משפטים. הוא היה בכור לאביו ולאמו הרה"ג ר' יצחק זצ"ל רב ואב"ד טירנוי יצ"ו ורעיתו הרבנית שרה ע"ה, למד בנייטרא אצל הרה"ג ר' שמואל דוד אונגאר זצ"ל ואח"כ בשנת תרצ"ו למד בישיבת פישטאן אצל הרה"ג ר' ישכר דוב טייכטהאל הי"ד, אח"כ למד אצל אביו בישיבת טירנוי, ואח"כ חזר לישיבת נייטרא אצל הרה"ג ר' שמואל דוד אונגאר זצ"ל (עד סגירת הישיבה בשעת המלחמה).

משך ימי המלחמה היה נע ונד בורח ומסתתר מהנאצים ימ"ש, רובא דרובא עם אחיו הצעיר ר' אברהם ז"ל.

היה ב"הסעדערער לאגער" ביחד עם הרה"ג ר' מיכאל דוב ווייסמאנדעל זצ"ל, השמועה הגיע כי הנאצים מחפשים את הגרחמ"ד זצ"ל, ובעזהי"ת הצליח לברוח משם, אכן כשהגיעו הרשעים המחפשים אותו להלאגער ואמרו להם שאיננו שם, לא מצאו מרגוע לנפשם האכזרי, עד שרצחו תחתיו בנו הקשיש של הרב מנייטרא הרה"ג ר' בן ציון יוסף אונגאר אבדק"ק פישטאן מלובש עם טלית ותפלין זצ"ל הי"ד, ר' ישראל יעקב ז"ל היה מן האנשים אשר זכו להתעסק בקבורת הקדוש הזה.

בעזהי"ת ניצל מגי ההריגה ונשאר לפליטה [יעויין בזה בארוכה בקונטרס חסד לאברהם] ובא למדינת אמעריקא להתחיל מחדש ולבנות את ביתו.

הוא היה בעל מדות טובות, ומקבל כל אדם בסבר פנים יפות, דוגמא של "איזהו מכובד המכבד את הבריות", היה מכבד ומחזק כל מי שפגש. רוכל אחד בא לבית הכנסת למכור נרות הבדלה וכו', ר' ישראל יעקב לא נמנע מלקנות ממנו, למרות שהיה לא די מהם בביתו, אך ורק לחזק איש יהודי.

שמר דיבוריו והיה זהיר שלא לדבר לשון הרע וכו', לא היה יכול לסבול עניני מחלוקת, ומרגלא בפומיה "חבור עצבים אפרים הנח לו" (הושע ד', י"ז) [עיין בספרי (נשא) רבי אלעזר הקפר אומר גדול השלום שאפילו עובדין ע"ג אמר הקב"ה אין השטן נוגע בהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו ע"ש] - כמה גדול הוא השלום.

קבע דירתו בשכונת וועסט סייד של מאנהעטן, והיה מחשובי המתפללים בבית מדרשו של הרב ווארהאנד זצ"ל, היה זהיר לקבוע עתים לתורה, טרח ועסק בסידור שיעורי תורה והשתתף בהם, בהתקופה אשר הפסיק שוב מלעבוד לפרנסתו, קבע דירתו בשכונת בארא פארק, ולמד רוב היום, והיה לו סדר קבוע בצהרים בלייקוואד מנין, ואפילו בביתו היה תמיד ספר בידו, ותמיד היה לו איזה "וואַרט" על הפרשה.

היה זהיר מאד בתפלה בצבור, היה מרגלא בפומיה, בבית ה' אלוקנו נהלך "ברגש", ב'ר'ג'ש ראשי תיבות ברד, רעמים, גשם, שלג. היה הולך לבית המדרש מוקדם ובדרך כלל היה מהעשרה ראשונים, היה נזהר בעצמו שלא לדבר באמצע התפלה, וכסדר ביקש את זה גם מהמתפללים האחרים.

תמיד היה נותן שבח והודאה להשם יתברך על כל הטוב אשר גמלו, והיה מדבר כסדר אודות הנסים ואיך שניצל מהמלחמה והיה

צילום ממכתב ששלח ר' ישראל יעקב ז"ל בימי המלחמה להר"ר עמרם ווייסמאנדעל ז"ל הי"ד, ונמצא אחר המלחמה על ידי אחיו ר' אברהם ז"ל, בין השאר מבקש לשלוח לו חומש ואיזה ספר מוסר, וגם טלית קטן אין לנו כי נאבד על ידי כינים...

הר"ר עמרם ווייסמאנדעל זצ"ל הי"ד

הר"ר עמרם ווייסמאנדעל זצ"ל הי"ד
[יושב באמצע]

מהלל ומשבח לבוראו, ולמרות שעבר כמה תקופות קשות בחייו, לא התרעם מעולם. לעתים תכופות פרץ בבכי כשהיה מברך ברכת שהחיינו.

היה משתתף בהשמחות של בני ובנות אחיו כאילו היה שמחה עצמית, משום שאכן כן הרגיש שהוא שמחה עצמית.

נפטר בשיבה טובה בן תשעים שנה, י"ג אייר תשס"ו, זכה לראות דורות של שומרי תורה ומצוות, והיה מתפאר בהם. תהא זכרו ברוך.

מאמר

זכרון אברהם

מאמר זכרון אברהם

ההספדים שנאמרו בהלויה לפני מטתו

הרה"ג רבי יוסף משה גרינוואלד שליט"א

אבד"ק ערוגת הבשם צעהלים

נתאספנו לחלק כבוד האחרון לר' אברהם בן הרב יצחק, קשה להפרד ממנו, הוא פיאר והידר בית מדרשינו בתורה ותפלה, היה דמות ודוגמא להסתכל עליו, הצנע לכת וברוח מן הכבוד, ת"ח ושמר דבוריו שיצאו מפיו, היה "ערליכער איד".

בפרשת השבוע [תצוה] ואתה תצוה את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך וגו', והקשו המפרשים למה נאמר הצווי של הדלקת המנורה בין פרשת המשכן ופרשת הבגדי כהונה.

בפרשת תרומה כתיב, ועשו לי מקדש "ושכנתי בתוכם" [שמות כ"ה, ח'] וביארו בספה"ק דתכלית של איש יהודי הוא לעשות בתוך גופו משכן להשראת השכינה, משכן בלבבי אבנה, וזהו ושכנתי בתוכם בתוך כל אחד ואחד.

אבי ז"ל הביא דברי האלשיך הק' על הפסוק [שיר השירים ג'] אפריון עשה לו המלך שלמה, [מלך שהשלום שלו], עמודיו עשה כסף רפידתו זהב וגו', וצ"ב שאפריון של מלך מלכי המלכים הקב"ה נעשה מדברים גשמיים ככסף וזהב, אלא זהו מה שאמר הכתוב "תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים" דתוכו ופנימיותו של האפריון הוא מה שמונח בתוכו גודל האהבה של כנסת ישראל להקב"ה, שנתנו בשבילו הכסף והזהב באהבה גדולה, ודבר זה המשיך השראת השכינה בתחתונים עכת"ד.

וזהו מה שנצטוו בהדלקת המנורה בין המשכן והבגדי כהונה, כלומר דהדלקת המנורה, דהיינו נר מצוה ותורה אור, זה יאיר בבתי בני ישראל

שהם משכן להשראת השכינה, וזהו בגדי הכהונה שהם חלוקא דרבנן, וזהו מה שנוטלים שבשעה שנפטר אדם מן העולם אין מלווין לו כסף וזהב ומרגליות טובות, רק תורה ומצות ומעשים טובים בלבד.

הנפטר אהב את התורה הק' והיה תלמיד חכם מופלג, הקדים שלום לכל אחד וקבל הבריות בסבר פנים יפות.

הערוגת הבשם פי' הא דאמרינן במסכת תמיד [דף ל"ב.] "איזהו חכם הרואה את הנולד" דהנה איתא במסכת נדרים דמלת "נולד" יתפרש בלשון עבר ובלשון עתיד, ומעלת החכם הוא המקשר העבר עם העתיד דהיינו שנוטל מה שקבל מאבותיו ועבר הזה הוא מוסר להעתיד, לבניו אחריו, וזהו איזהו חכם הרואה את הנולד, שרואה וחושב ודואג בשביל תולדותיו למסור להם מה שקבל מהעבר, מאבותיו.

ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל, ה' בירך את הנפטר החשוב ר' אברהם, בבית יהודי מפואר, בנים ובני בנים טובים עוסקים בתורה ובמצוות, זה היה מבוקשו, וזה היה הנאתו ושמחתו, הוא עבר את החורבן הנורא, ועם כל זה הקים בית כה מפואר, זהו התכלית של נפש היהודי, ויקחו אליך שמן זית זך "כתית למאור", הוא סבל יסורי המלחמה האיומה, היסורין שממרקין ומזככין, "כתית" התכלית הוא "למאור" להעלות נר תמיד, נר ה' נשמת אדם, נרות המנורה ידלקו ויהיו מאירים, הבתים יאירו ויזכרו האב הזקן "פון די אלטע היים" שעמד בחזקה בכל עניני היהדות, וזהו התכלית של ההספד לזכור דרכי הנפטר, ובפרט בהנסיונות הקשים שבדורנו, מה טוב ויפה הוא להחזיק בדרך האבות, במה שהיה חשוב אצל האב והזקן.

השי"ת יעזור שיהיה למליץ טוב, למליץ יושר, להאלמנה החשובה ולהבנים והנכדים,ורעיו ואהוביו, ולהבתי מדרשים אשר בהם התפלל, ובלע המות לנצח, ומחה ה' אלקים דמעה מעל כל פנים וחרפת עמו יסיר [ישעי' כ"ה, ח'], במהרה בימינו, אמן.

הרה"ג רבי אהרן זילבערשטיין שליט"א
דומ"ץ דקהל ערוגת הבשם צעהלים

קשה לומר דברי הערכה לפני אדם כה חשוב, ממש זכיה הוא להזיל ולנטף דמעות על אדם כשר כזה, ר' אברהם נעמת לנו מאד, הנעימות הן בין אדם למקום והן בין אדם לחבירו.

בספר מגדלות מרקחים להרב ז"ל [הרה"ג רבי לוי יצחק גרינוואלד אבדק"ק צעהלים בן בעל הערוגת הבשם זצ"ל] הביא משל [בהספד אחד] למי שנאבד לו אדרת, אז שמים האדרת כפי שויו הנמכר בשוק, אכן כשנאבד לו לאחד אדרת בימי החורף, בתוקף הקרירות, כשרוח סערה מנשב, וכרעיו מנקשים זה לזה מחמת הקור החזק, ואין לו במה להתחמם, אז האבידה הוא פי כמה, ואין שמים האדרת רק כפי שויו הנמכר בשוק, רק גם במה שנחסר לבעליו המתקרר ביותר ואין לו במה להתחמם.

כן הוא הדבר כשנפטר יהודי החרד לדבר ה', בכל דור ותקופה שיהיה, הוי אבידה שאין לה תמורה, אבל שמים אבידה זו לפי הערך של מצוות ומעשים טובים שהיו בנשמה הזאת, אכן כשנפטר יהודי מדור הישן, שבכל פעם שהיו מסתכלים עליו היו יכולים ללמוד ממנו, מהפנים מאירות שלו, ואיך אומרים צפרא טבא לאדם, ואיך נראה מורא מקדש עם דרך ארץ, כשמתפללים מתפללים, הרצינות של קביעות עתים לתורה, קשה לתאר במילים, הנעימות, ההנהגה כפי דור הישן, הנאמנות והישרות, היהודים הספורים מדור הישן אלו היו היהודים שהיינו יכולים ללמוד מהם, מהם היינו יכולים ליקח דוגמא איך להתנהג בין אדם לחבירו ובין אדם למקום, ובתקופה כזאת כשליכא רק יחידים ממי שיש ללמוד, כשנפטר בעל הבית מדור הישן עם כה הרבה מעלות ומדות טובות, עם כה הרבה חשיבות, אז הוי בודאי האבידה גדולה יותר פי כמה.

בפרשת השבוע [תצוה] פעמון זהב ורמון פעמון זהב ורמון וגו' ונשמע קולו בבאו אל הקדש לפני ה' ובצאתו ולא ימות [שמות כ"ח, ל"ד - ל"ה],

ויש לפרש דהנה בבני יששכר [מאמרי חדשי כסלו-טבת מאמר ג' אות י"ג] בביאורו להמשנה בשבת דף נ"ח דזוג שיש בו עינבל מקבל טומאה דמקרי שפיר כלי ואפי' ניטל העינבל עדיין כלי הוא, משמע מהבני יששכר דהזוג מרמז על הגוף והעינבל על הנשמה המשמיע קול תורה ומצוות ע"ש.

ועל פי זה יש לפרש, דהנה מצינו דהתורה נקראת זהב כדאיתא במדרש [בראשית רבה ט"ז, ד'] "אשר שם הזהב, אלו דברי תורה שהן נחמדין מזהב ומפז רב. וזהב הארץ ההיא טוב מלמד שאין תורה כתורת ארץ ישראל" ע"כ. ורמון מרמז למצוות וכדאיתא בברכות [דף נ"ז.] כפלח הרמון רקתך [שיר השירים ד', ג'], אפילו ריקנין שבך מלאים מצות כרמון.

וזהו "פעמון", ופעמון יש בו עינבל, כלומר שחיו ביחד הגוף והנשמה, "זהב ורמון", שהיה עסוק בתורה ובמצוות, "ונשמע קולו בבואו אל הקודש", דבבית המדרש היה נשמע קולו של תורה ומצוות ורק בזה דיבר שהיה נזהר במורא מקדש, והיה נזהר בשיעורי תורה ואפילו בעתותיו האחרונים כשהיה בעל יסורים והיה צריך להתעמל לבוא להשיעורים מ"מ בא בשמחה רבה ובמאור פנים, הרבה פעמים קבלתי חיזוק ממנו, משמחתו בהבנת דף קשה של גמ', ובהבעת אמריו לפני איך שנהנה מהבנת הסוגיא והיו פניו מאירים, ונשמע קולו בבואו אל המקדש, רק זה עשה בבית המדרש למד, התפלל, והקדים שלום לכל אדם בסבר פנים יפות, ולא יותר, עם מורא מקדש רציני שהיה לדוגמא, בכגון זה ממשיך הפסוק "בצאתו" אפילו כשיפטר מן העולם "ולא ימות" זה ילוה אותו ויאיר הדרך לעולם הבא.

איתא בסנהדרין [דף פ"ח:] שלחו מתם איזהו בן העולם הבא, ענוותן ושפל ברך שיף עייל שיף ונפיק וגרים באורייתא תדירא ולא מחזיק טיבותא לנפשיה ע"כ.

ענוותן ושפל ברך - בתקופה הראשונה כשהיה מתפלל אצלינו, נטל זמן מאורך עד שהצליחו לפעול שישב יותר קרוב לראש הבית המדרש כפי שמתאים לכבודו של זקן, שיף עייל שיף ונפיק - נכנם לבית המדרש באופן צנוע אף פעם לא שמענו ממנו מלה רמה ויצא מבית המדרש

באופן צנוע, גרים באורייתא תדירא - בא לשיעורי תורה בקביעות גדולה ובדייקנות, אתמול בלילה כששמענו הבשורה שנפטר, ורצו לומר הסימן בדיוק ממי מדברים, שמעתי שאמרו הסימן שהוא אותו אדם שהיה יושב במקום פלוני, ותמיד היה כבר יושב שם קודם השיעור עם הגמ׳ פתוחה לאותו עמוד שהיינו עומדים שם, והיה יושב ומצפה להשיעור, ולא מחזיק טיבותא לנפשיה - היה בטל ומבוטל לפני כל אדם ואפילו להצעירים ממנו.

היה מזג טוב, בן אדם טוב, והנה אנו אומרים כמו שמורגלים לומר בשעת הספד שיהיה מליץ יושר להמשפחה, להבני בית, להבנים והנכדים, לאחיו החשוב והנעלה שהיה מדבר עליו בהערצה גדולה.

אבל אנו רוצים להוסיף, הנה הוא היה מזג טוב, והיה בעתותיו האחרונות בבית חולים, ר׳ אברהם כבודו ראה האנשים שם שצריכים רפואות וישועות, וכשאנו אומרים שיהיה למליץ יושר אין הכוונה רק כמו מצוות אנשים מלומדה רק שיהיה באמת למליץ יושר לכל מי שצריך ישועה כללית או פרטית בין הידוע ובין האינו ידוע, כבודו היה מזג טוב וימחול אם לא היו מכבדים אותו לפי ערכו, ויקויים ובלע המת לנצח, והשי״ת יעזור שאותם הדורות שכבודו הניח אחריו, אשר בהם היה מתפאר שלומדים תורה ועוסקים במצוות, והנכדים לומדים בישיבות טובות, והיה מדבר מזה בשמחה כה גדולה ומאור פנים, הבנים והנכדים יזכרו זאת, ויזכרו דרכיו היקרים, ויהיה בזה טובה לנשמתו, ונזכה ל״ובא לציון גואל״ במהרה בימינו אמן.

הרה"ח ר' פרץ פריעדמאן שליט"א אחיו הקשיש
ראש הקהל דקהל עדת יראים וויען

צר לי אחי אברהם מאד, כואב לי מאד ואיני יכול להשקיט ולהרגיע עצמי, שמענו כאן דברי הספד יפים מאד, רצוני להוסיף דבר אחד, שיקוף ויכלול הכל.

כתיב [בראשית י"ג, ב'] ואברם כבד מאד במקנה בכסף ובזהב - ואמרתי פעם לפרש, דהנה ראיתי בספר אחד שכתב דצריך האדם להחשיב את עצמו - ויגבה לבו בדרכי ה' - ואל יאמר מה אני שאתפלל ומה אני שאלמוד, רק אדרבה צריך לדעת כי נפשו יקרה מאד, וכל דיבור מתורתו ותפלתו חשובים לאין שיעור, ומאידך גיסא אם יש בו גיאות והתפארות צריך להכניע עצמו, ולומר מה אני שיתגאה, ויש לו לברוח ממדת הגיאות.

ראיתי פעם דבמלת "כסף" הולכים מספר האותיות דרך עליה, מספר כ' הוא עשרים, מספר ס' הוא ששים, ומספר פ' הוא שמונים, וזה רמז שצריך האדם להחשיב ולהגביה עצמו, ובמלת "זהב" הוא להיפוך דהאותיות הולכים במספרם דרך ירידה, מספר ז' הוא שבע, מספר ה' הוא חמש, ומספר ב' הוא שתים, וזה רמז שצריך האדם להוריד, להשפיל ולהכניע עצמו לבל יפול במדת הגיאות.

דוד המלך אומר בתהלים, ואומר מי יתן לי אבר כיונה אעופה ואשכונה [נ"ה, ז'] ואיתא במדרש [בראשית רבה פרשה ל"ט, ח'] על פסוק זה, למה כיונה, ר' עזריה בשם ר' יודן אמר, לפי שכל העופות בשעה שהם יגעים הן נחין על גבי סלע או על גבי אילן, אבל היונה הזו בשעה שהיא פורחת ויגעה קופצת באחד מאגפיה [סותמת אחת מאגפיה שינוח אצל גופה. (עין יוסף)] ופורחת באחד מאגפיה. וזה מרמז גם כן על שתי ענינים אלו מצד אחד יש לעוף למעלה ומאידך גיסא צריכים לסתום ולנוח, להכניע את עצמו.

ודבר זה צריך שיקול הדעת והבחנה יתירה, להשכיל ולהבין מתי הוי גאוה משובחת ומתי הוי גאוה פסולה, וכמו כן מתי הוי ענוה משובחת ומתי הוי ענוה פסולה.

וזהו פירוש הפסוק, ואברם כבד מאד, דהנה אברהם אבינו היה עניו בתכלית ההכנעה וכמו שאמר ואנכי עפר ואפר, וכמו כן היה לו גיאות דקדושה דלמה נקרא שמו אברהם העברי שכל העולם כולו בעבר אחד והוא בעבר השני ולא התפעל מכלום, וזהו "ואברם כבד מאד" שהיה לו קשה מאד והניח בזה עבודה ויגיעה רבה "במקנה", לקנות, "בכסף", מדת ההתנשאות, "ובזהב", ומדת ההכנעה, דלזה צריכים השכלה רבה והבחנה יתירה, להבחין מתי ואיפוא להשתמש בזה ומתי בזה, ולא להפוך הצינורות. [אמר המסדר ואתי שפיר טובא דהאי קרא בתהלים ואומר מי לי אבר כיונה וגו' נדרש שם בבראשית רבה על אברהם אבינו, ודו"ק].

וזה היה מהותו של אחי אברהם זצ"ל, היה בו מדת ויגבה לבו בדרכי ה', במעונות הקיץ היה שם הרוח החיים בכל מיני עסקנות בצרכי הרבים, והיה מגיד שם שיעורי תורה, ומאידך גיסא כנזכר לעיל היה בו מדת הענוה וההכנעה, ודכירנא דוגמא דהנה הוא היה יושב בשורה הששית בבית המדרש, ופנה אלי כבוד הרב [הגאב"ד דקהל עדת יראים שליט"א] שרצונו שר' אברהם ישב אצלי בשורה הראשונה, ובשום אופן לא הסכים לזה, וידע והשכיל להשתמש במדות ההפכיות אלו במקומם הראוי.

כבר הזכירו כאן הפסוק ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל [בראשית כ"ד, א'], ה' עזר שהגיע לזקנה יפה, וברכו בכל, נתן לו אשת חיל העוסקת במצוות היא הולכת לבתי חולים לעזור ולתמוך החולים ועוסקת בגמילות חסדים, ובניו עוסקים בגמילות חסדים, והם ת"ח עוסקים בתורה, ונכדיו עוסקים בתורה ובמצוות, נפטר בז' אדר יום שנפטר בו משה רבינו וסימנא מילתא היא, יהיה למליץ יושר לאלמנתו החשובה, לבניו ולכלותיו וחתניו ולנכדיו כולם חשובים ואהובים, ויעזור הקב"ה, שנזכה לבלע המות לנצח ומחה ה' דמעה מעל כל פנים, במהרה בימינו אמן.

הר"ר ישראל אורי פריעדמאן שליט"א

בנו

כשנפטר אב חביב, ועומד הבן להספיד את אביו, יש מילים לדבר, כשנפטר רב ועומד תלמיד להספיד גם כן יש מילים לדבר, כשנפטר ידיד טוב, ועומד חבירו להספידו, גם כן יש מה לדבר. אמנם כשמזדמנים לפונדק אחד הנך שלשה, שנפטר אב שהוא גם רבו וגם ידידו וחבירו הנבחר, אז ליכא מילים לדבר.

אמנם מ"מ צריכים לומר דבר מה. נפטר ז' אדר, משה רבינו אמר, לא חמור אחד מהם נשאתי ולא הרעותי את אחד מהם [במדבר ט"ז, ט"ו] שמואל הנביא אמר, הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וחמור מי לקחתי ואת מי עשקתי את מי רצותי ומיד מי לקחתי כופר וגו' [שמואל א', י"ב, ג'] - כזה ניתן להאמר על אבי, האם יש אחד מהנאספים כאן אשר יכול לומר שעוולו אותו או שלא נתנו לו כבודו הראוי, הלא כולם אהבו אותך מאד.

הגמ' אומרת במסכת בבא בתרא [דף צ"א.] אמר רב חנן בר רבא אמר רב אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם עמדו כל גדולי אומות העולם בשורה ואמרו אוי לו לעולם שאבד מנהיגו ואוי לה לספינה שאבד קברינטא [המוליך את הספינה. רש"י]. כך יכולה לומר משפחתינו, אבא, הלא אתה הנהגת לנו כה יפה כל השנים, ואבדנו מנהיגנו.

ובאמת איתא בגמ' הנ"ל דגם אומות העולם הכירו זאת, והנה הנכרים העובדים בבית חולים הרואים פטירת אנשים מידי יום ביומו, זאת ועוד שכאן מדובר על איש זקן ושבע ימים, מ"מ גם הם בכו אתמול בפטירתך, שראו מהותך של אדם חשוב ראש של משפחה חשובה ויפה.

המשנה אומרת, עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו ועמד בכולם, להודיע כמה חבתו של אברהם אבינו [אבות ה', ד'].

אבא, הלא אתה נתנסה בדוגמת הנך נסיונות, "לך לך מארצך" - הגלת מבית אביך, יום אחד נפרדת מאביך באמצע תפלתו, וזה היה הפעם האחרון שראית את פניו.

"ויהי רעב בארץ" זה היה בימי המלחמה שלא ידעו מה יביא יום המחרת, ואתה שהיית נחבא בערימת תבן יצאת בכל לילה, להביא מזון לכל האנשים שהיו אתך במחבוא.

"קח נא את בנך" הנה לאחר החורבן הנורא שנשארת יתום רצוץ ושבור עמדת בכל התוקף בכל עניני היהדות למרות שהיה קשה מאד, וכשזכית להתחתן, אבדת הבן הראשון באמצע עיבורו, וכן הבן השני אבדת באמצע ימי עיבורו, ולא רק שלא היה לך ח"ו תערומות, אלא גם קבלת הכל בשמחה, ובכל עת דודים שמענו ממך שירות והודאות להקב"ה על כל הטוב אשר גמל איתך.

שלמה המלך אומר [קהלת ג', ד'], עת ספוד ועת רקוד, והקשו המפרשים דהיה צריך לכתוב, עת לספוד ועת לבכות, כמו במילי אחרינא שמונה שם, ותירצו המפרשים דהכוונה שבאותו זמן שהוא עת ספוד בעולם התחתון הוא עת רקוד בעולם העליון [אמר המסדר עיין בזרע שמשון ח"ב עמוד שמ"ו אות ט' מש"כ בזה ודו"ק]. וכמו כן אנו אומרים, אבא, בעת שהוא ספוד כאן, באותה עת גופא הוא רקוד בעולם העליון כשאתה תפגש עם אביך ואמך וזקניך החשובים, עם אחיך ואחותך היחידה, עם חמיך וחמותך.

והנה אנכי הייתי עמך לידך בשבועות האחרונות וראיתי את המצב, לא הייתי יכול לקיים המשנכנם אדר מרבים בשמחה, אכן כשחשבתי לאיזה מקום ומחיצה חשובה אתה הולך, אז שמחתי, ובעת ספוד היה לי גם עת רקוד.

המשנה אומרת באבות [ד', א'] איזהו עשיר השמח בחלקו, שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך, אשריך בעולם הזה, וטוב לך לעולם הבא. - ובודאי טוב לך לעולם הבא.

עוד איתא שם [אבות ה', כ"ב] כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, הוא מתלמידיו של אברהם אבינו וכו' עין טובה, ורוח נמוכה, ונפש שפלה וכו' אוכלין בעולם הזה ונוחלין העולם הבא ע"כ. כבר שמענו מהרב שליט"א והדיין שליט"א שמכירין אותך היטב, ואנו יודעים שהמדות האלו היו בך.

שמואל הנביא אמר לשאול המלך, הלוא אם קטן אתה בעיניך ראש שבטי ישראל אתה וגו' [שמואל א', ט"ו, י"ז], אבא אל תחזיק עצמך לקטן, אתה הוא הראש של משפחתנו המפוארה, רבי שמעון אומר שלשה כתרים הם, כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן [אבות ד', י"ג], אתה יש לך הכתר שם טוב העולה על גביהן.

דוד המלך אומר בתהלים [פרק ט"ו] ה' מי יגור באהלך, מי ישכון בהר קדשך. הולך תמים ופועל צדק, ודובר אמת בלבבו. לא רגל על לשונו, לא עשה לרעהו רעה, וחרפה לא נשא על קרובו. נבזה בעיניו נמאס, ואת יראי ה' יכבד, נשבע להרע ולא ימיר. כספו לא נתן בנשך, ושוחד על נקי לא לקח, עושה אלה לא ימוט לעולם.

וכתב על זה הרד"ק "עשה אלה הטובות שאמרנו לא ימוט לעולם, אפילו במותו לא ימוט. כי תשכון נפשו במקום הכבוד" ע"כ.

ובילקוט מעם לועז הביא בשם רבי יוסף חיון ז"ל דמי יגור באהלך, היינו בעולם הזה, אהל עראי, ומי ישכון בהר קדשך, רמז לחיי העולם הבא, ולכן אמר ישכון, ע"ש.

אנו יודעים שהיה לך שמחת החיים והיית מסתפק במועט ולא היית צריך לכלום בעולם הזה, והיית מיטיב ונכנע לפני כל אדם ואפילו לצעירים ממך ואין צריך לומר לפני תלמידי חכמים באיזה הערצה הקרת וכבדת אותם, והיית ת"ח מובהק, בימיך האחרונים כשלמדתי עמך והיו עיניך סגורות אמרת בעל פה בהעניינים שהיינו עסוקים, ובקיאתך בכל המקצועות היה להפליא, ולכן אל תחזיק עצמך לקטן, אתה עולה עתה השמימה, תראה לסעור עולמות בשביל חולי עמך, בשביל ישועת הכלל וישועת הפרט.

אבא אתה ידעת שהיה לנו קשר של קיימא דברתי עמך כמה פעמים בכל יום, וכשפעם אחד לא צלצלתי לך, שאלת ממני על זה, ומה שזכיתי לשמשך היה זה ממש הנאה בשבילי.

אנו צריכים להודות לה׳ על אורך הימים שהיית עמנו, לפני חמשה שנים היה לך התקפת הלב, והרופאים כבר נתיאשו מחייך, ושוב שלח לך השי״ת שליח רופא אחד שעשה ניתוח, ונתן לך השי״ת עוד חמשה שנים, וכמה תורה ועבודה פעלת בזה הזמן וכמה שמחות פארת באותו הזמן, ואנו מודים להשי״ת על זה.

נראה להחזיק הקשר עמך, אנו נשלח לך לעולם העליון תורה מצוות ומעשים טובים לעילוי נשמתך, ואתה תראה לפעול בעדינו בעולם העליון.

נפטרת בז׳ אדר יום פטירת משה רבינו, והוא נפטר במיתת נשיקה, וכזה ראינו אצליך שנפטרת מתוך מנוחה, היו לפני מטתך כערך שלשה מנינים של בנים ונכדים, ושרו נגונים בבחינת וגילו ברעדה, והיה לך הנאה גדולה מזה.

משה רבינו בירך את ישראל לפני מותו, וכזה ראינו אצליך, איזה ימים לפני מיתתך ברכת כל הבנים והנכדים שבקרו אצליך במה שהם צריכים.

תהיה למליץ יושר לאמינו שתחי׳ שמסרה נפשה בכל כחה לשמשך ולעמוד לימינך ביום ובלילה, בשביל בניך כלותיך וחתניך אשר נתקשרו עמך באותות האהבה, בשביל אחיך אשר אהבת אחים כזה אינה בנמצא, ובשביל כל ידידך, אבא קשה עלי פרידתך, צר לי עליך אבא נעמת לי מאד, ונהיה ביחד בקרוב בתחיית המתים, ובלע המות לנצח ומחה ה׳ דמעה מעל פנים במהרה בימינו אמן.

הר"ר יצחק יהודה יאקאבאוויטש שליט"א
חתנו

מה נאמר ומה נדבר, מה יכולים לומר ומה יכולים לדבר בעת כזאת שנפלה עטרת ראשנו, נפלה העטרה הפאר של כל המשפחה.

הגמ' אומרת במסכת שבת [דף קנ"ג.] אמר ליה רב לרב שמואל בר שילת אחים בהספידא דהתם קאימנא, ופירש רש"י דבשעת מיתתי התאמץ בהספד שלי שיתחממו ויכמרו רחמי העומדים ויבכו, דהתם קאימנא בשעת ההספד ואשמע איך תתחמם.

ואמר בזה הגאון רבי שמריהו יוסף קרליץ ז"ל אביו של החזון איש ז"ל, שיש לפרש כי הנה העולם הזה הוא עולם המעשה ויכול האדם להתעלות יותר ויותר, עוד עניית אמן יהא שמיה רבא, עוד אמירת צפרא טבא לאדם, עוד קפיטל תהלים, לימוד עוד תוס' אחד וכו', אמנם עולם העליון הוא עולם העומד, ושם נערך האדם לפי מה שקנה לעצמו בעולם הזה, ושוב אינו יכול להתעלות שם, ברם על ידי שלומדים בני אדם ממעשי הנפטר והולכים בדרכיו, על ידי זה מתעלה הנפטר בעולם העליון יותר ויותר.

וזהו מה דקאמר ליה רב לרב שמואל בר שילת אחים בהספידא, דהיינו שיתאמץ ויתחמם בההספד ועל ידי זה יתחממו האנשים ויתבוננו ללמוד ממעשיו - ולמה מבקש את זה, מפני "דהתם קאימנא", דבעולם העליון הוא עומד בדרגא אחת ואינו יכול לילך ממדרגה למדרגה - ורק דעל ידי זה שילמדו בני אדם ממעשיו אז יהיה בבחינת הולך גם בעולם העליון.

וכמו שפירש המפרשים הפסוק, ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה [זכריה ג', ז'] - שהמלאכים נקראים עומדים שאינם יכולים לעלות לדרגה יותר גבוה, וזהו ונתתי לך מהלכים לילך מחיל אל חיל, בין העומדים האלה, אפילו כשתהיה בהעולם של העומדים האלה דהיינו המלאכים.

חמי ז"ל נפטר בז' אדם יום פטירת משה רבינו, משה רבינו אמר

מוסר לכלל ישראל לפני מותו בשירת האזינו, זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך [דברים ל"ב, ז].

ועיין בהקדמה לספר תולדות ערוגת הבשם [חלק שני - להגאון רבי אשר אנשיל כ"ץ שליט"א אבדק"ק עדת יראים וויען, אשר מו"ח ז"ל היה אדוק בו מאד, וכידוע שלערך ששים שנה היה מעמודי התוך בקהלה המפוארה הזאת] שכתב דהנה תכלית של הדפסת והפצת דרכם ומעשיהם של הראשונים, אינו כדי להתענג ולהשתעשע בסיפורי מעשיות, ולבלות הזמן מעסק התוה"ק ח"ו, אדרבה, עיקר התכלית הוא להתעורר עיד"ז לאהבת תורה ויראת שמים, ולהשתדל לילך בדרכיהם.

וכמו שהוכיח אותנו משה רבינו, זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור (דברים ל"ב), והכוונה י"ל דהנה ב"ה לא אלמן ישראל, ובכל דור ודור מאז קבלנו התוה"ק, בני ישראל צמודים ומדובקים בה, לשמור ולעשות ולקיים את כל דברי התורה הזאת, ומגדלים גם בניהם אחריהם על דרך זה, ללכת בעקבי הצאן, דרך ישראל סבא, ולא לנטות ימין ושמאל מדרך התוה"ק.

אך הרואה ומתבונן בעין חודרת, ומשים לנגד עיניו התנהגותם של הדורות הקודמים, יראה כי יש שינוי בין דורות האחרונים להראשונים.

וע"כ נחוץ לנו מאד לזכור ולהזכיר דרכי ומעשי הראשונים, איך השליכו נפשם מנגד ועשו רצון קונם במסנ"פ, וכל מאויים היה רק להתעלות בקדושה, ועניני העוה"ז היו רק אמצעי להגיע לזה, וכל רגע פנוי שהיה להם הקדישו ללימוד התורה הק', בין בבוקר ובין בערב, ומלאכתם הי' רק בדרך עראי ותורתם היתה קבע, וכל מעשיהם היו שוקלים רק בנקודה אחת, אם יגיע מזה כבוד שמים.

וזהו שאמר הכתוב, זכור ימות עולם, קח לך עת לזכור ולהתבונן איך היו ימות עולם של הקדמונים, כיצד עברו עליהם ימיהם ושנותיהם, ואז בינו שנו"ת דור ודור, תוכלו להבחין השינוי שיש בעוה"ר בין דור לדור, איך ירדנו מדרכי אבותינו ורבותינו ע"כ.

ולפ"ז יש לפרש גם סיפא דקרא שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך, דהם הכירו עוד הדור הקדום, [והם חיים בדורינו] שאל אותם ויגידו ויאמרו לך השינו שבין הדור הקדום לדור הזה ודו"ק.

אנו זכינו, שהיה לנו דוגמא איך היה נראה יהודי מדור הקדום, האמונה פשוטה שלו, הפאר המדות, איך שקבל כל אדם בסבר פנים יפות, והקפיד מאד על ההרגשים של אחד ואחד, זה היה לנו לדוגמא חיה.

כתב בדרשות מהרי"ץ [דרוש ו' עמוד כ"ד] - "עובדא ידענא בימי הגאון רבי חיים סופר זצוק"ל, שעלתה על דעת אחד מן המחנכים נערי בני ישראל, לחבר חיבור מיוחד אשר ממנו ישקו העדרים נתיבות יושר ונימוסי דרך ארץ בין אדם לחבירו וכדומה.

ויגיע בו הגאון הנ"ל, באומרו כי דרך הטוב והישר יש לו לבן ללמוד מאביו ורבו, ובראותו מעשיהם והתנהגותם הטובה מהם יראה וכן יעשה גם הוא, כי ימצאו חן בעיניו ויחפוץ גם הוא לצעוד על אותו דרך ומסילה, אבל חוברות הדרכה בעלמא אין בכחם לעשות רושם על לב הנער להמנע מעשות מה שעיניו רואות יום יום" ע"כ. ודוגמא חיה הזאת אבדנו.

הגמ' אומרת במסכת שבת [דף ל"א.] אמר רבא בשעה שמכניסין אדם לדין אומרים לו נשאת ונתת באמונה, קבעת עתים לתורה, עסקת בפריה ורביה וכו'.

"**נשאת** ונתת באמונה" - המשא ומתן שלו היתה באמונה דייקנית, עבד עבודתו להביא טרף לביתו, הסתפק במועט, לא הלך בגדולות, ושמח בחלקו.

"**קבעת** עתים לתורה" - כבר שמענו בהספדים הקודמים, עד כמה הקפיד שלא לחסור אפי' שיעור אחד, ועתותיו לתורה קבע בקביעות גדולה.

"**עסקת** בפריה ורביה" - הקשה המהרש"א על הלשון עסקת, דהוה ליה לומר בזה הלשון "קיימת", ולכאורה י"ל דמרומז בזה השאלה אם עסק

בהבנים לחנכם ולגדלם בדרך התורה, הוא הקים בעזהי"ת ארבע בתים לשם ולתפארת ממשיכי המסורה, ועסק וטרח בגופו ובמאודו לעשות הכל בשביל חינוך בניו.

הלא זה אוד מוצל מאש, מהחורבן הקשה והנורא, פעם שאלתי אותו בשליחות המשפחה להקליט קורות הימים, ואמר לי אם אתה מבקש ממני אעשה זא, ובעזהי"ת זכינו להעתיק ההקלטה, אכן אין זה אלא מקצת מן המקצת, הרבה פעמים היה במצב של עלה המות בחלוננו, שהיה כנימא בינו לבין המות, וראה השגחת השי"ת עליו איך שניצל, היה במחבוא עם פחד מות, ובמצב זה הניח תפילין ולמד מסכתות וקיים מצות במסירות נפש.

ראינו שלא אהב מאכל "לאקשין", ונתברר הטעם, מפני שכשהיה נטמן אצל נכרים, היה נזהר במאכלות אסורות, והיתה לה להבעלת הבית הנכרית כלי מיוחדת שבה בישלה בכל יום מאכל הלאקשין. הלא זה אוד מוצל מאש.

הגמ' אומרת במסכת יבמות [דף ס"ב:] מכבדה יותר מגופו - לנו היה דוגמא חיה הפירוש של מימרא זו, זה היה הוראה להבנים ולהנכדים, איך לקיים זה, ואיך זה צריך להיות.

בפרשת השבוע [תצוה] כתיב ולא יזח החושן מעל האפוד [שמות כ"ח, כ"ח] וכתב בזה באגודת איזוב עמוד ו' [והוא פתיחה מבן המחבר לספר מקוה טהרה על הלכות מקואות להערוגת הבשם ז"ל, אשר מו"ח ז"ל היה קרוב למשפחת גרינוואלד] דהנה מצות התורה מתחלקות לבין אדם למקום ולבין אדם לחבירו, ולא יאמר האדם שיזהר בסוג אחד ויזניח סוג השני, רק הם מחוברים ואי אפשר להפרידם וצריך להזהר בשניהם.

ואיתא בזבחים [דף פ"ח:] למה נסמכה פרשת קרבנות לבגדי כהונה לומר לך מה קרבנות מכפרין אף בגדי כהונה מכפרין וכו' חושן מכפר על הדינין, אפוד מכפר על עבודה זרה, והנה החושן שמכפר על הדינין ועל עיות הדין, היינו דברים שבין אדם לחבירו, והאפוד דמכפר על ע"ז

ואביזרייהו היינו דברים שבין אדם למקום, ועל זה הזהיר לנו התורה שלא יזח החושן מעל האפוד אפילו זיז כל שהו, רק שניהם המצות שבין אדם למקום ושבין אדם לחבירו דבוקות ואחודות יהיו זה בזו וזו בזה ולא יזח אחד מחבירו אפילו זיז כל שהו ע"כ.

וזהו מה שראינו אצלו שהיה זהיר לא להזיח החושן מעל האפוד, כשהיה בא אצלינו לייקוואוד, והיה מדבר פעם אחד עם אברכים, כבר נתקשרו אליו באותות האהבה, מתוך פגישה אחת, היה לו חוש מיוחד שהיה מכיר וזוכר החיקף של משפחות רבות לפרטיהם, וכשהיה מדבר עם אברך היה אומר לו כמה וכמה פרטים מבני משפחתו, בנעימות מיוחדת, וזה היה מרומם הדור הצעיר.

זכינו שהיה בא אצלנו לייקוואוד לימים טובים, וכשנחלה ולא בא אצלנו לשבות בחג, כבר שאלו עליו איפה הוא ואפילו אנשים שלא הכירו אותו, שזכה להתקשר בקשרי האהבה עם כל אדם, והצטיין לקיים לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות [כתובות דף י"ז.] וכמו שפירש רש"י שם "לעשות לאיש ואיש כרצונו".

כאמור נפטר בז' אדר - משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענינו של יום הלכות פסח בפסח הלכות עצרת בעצרת והלכות חג בחג [מגילה דף ד'.] - מה נהדר היה המראה כשהיה בא אצלנו בחגים, והיה אומר דברי תורה המתאימים לכל חג וחג בהסעודות, ואח"כ בצהרים היינו לומדים ביחד הסוגיות השייכים לאותו חג, וראינו שהיה בקי בכל המקצועות, סיפר לי אברך אחד שבכל פעם שמדבר עם חמי אודות איזה ענין בתורה הוא כבר מכיר הענין ההיא, והכל מתוך פשטות גדולה, אשרי עין ראתה זאת.

ירמיהו הנביא אומר אל תבכו למת וגו' בכו בכו להולך כי לא ישוב עוד לארץ מולדתו [כ"ב, י'] - "אל תבכו למת", הנפטר הולך להפגש עכשיו עם אביו החשוב הגאון רבי יצחק אבדק"ק טירנוי זצ"ל, הוא הולך להפגש עם זקנו החשוב הגאון רבי שמעון יהודה אבדק"ק לובלוי, הוא הולך להפגש עם גדולי עולם צדיקים נהנים מזיו השכינה, אל תבכו למת.

"**בכו** בכו להולך" - בכו להולך מאתנו, "לא ישוב עוד לארץ מולדתו" - ולא יוכל עוד ליתן לנו הדוגמא חיה איך היה נראה יהודי מדור הישן, האמונה פשוטה, העניוות, הנעימות, המדות המוזהבות, על זה ראוי לבכות ולקונן, ועל זה ודאי שפיר קבכית.

כבר הוזכר המסירות נפש של חמותי שתחי' אשר היתה יד ימינו כל השנים, ובפרט בזמן האחרון לא זזה מידו למעלה מן הכחות, וצריכים לציין כאן הצטיינותו של בנו ר' ישראל אורי נ"י ורעיתו שתחי' אשר שימשו אותו במסירות נפלאה, ובזה אשר נתחזק ונאגד יחד ונלמוד מדרכיו, יהיה בחינה של ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, ויהיה למליץ יושר לכל המשפחה ולקהילות הקודש אשר בם למד והתפלל, ומחה ה' דמעה מעל כל פנים ונאמר אמן.

הרה"ג רבי אשר אנשיל כ"ץ שליט"א

אבד"ק עדת יראים וויען

מפאת כהונתו של הרב שליט"א לא הספיד בתוך בנין הלויות רק נשא דבריו אחרונה בחוץ לפני הבנין.

ר' אברהם ע"ה - ואברהם זקן בא בימים וה' ברך את אברהם בכל [בראשית כ"ד, א'], "ואברהם זקן", אברהם זכה לימי זקנה, "בא בימים", איתא בספה"ק שאדם בא לעולם העליון ונוטל עמו הימים שהשתמש בהם לעבודת ה', "וה' ברך את אברהם בכל", ה' ברך את אברהם בכל הזמנים ובכל המצבים ובכל האופנים שיעבוד השי"ת, עבר זמנים קשה בהמלחמה ועמד בתקפו בכל עניני היהדות והקים אח"כ דורות מפוארים, עבד השי"ת בשעת נסיון העוני וכשהיה נע ונד, ובכל הזמנים ברכו השי"ת שישאר יהודי נאמן לה' ולתורתו.

נפטר בז' אדר יום פטירת משה רבינו, משה רבינו הוא חלק מכל יהודי כשר, וכל בן תורה יש לו ניצוץ ממשה רבינו, וכמו שכתב האור החיים הק' בפרשת השבוע [תצוה] "ואולי שירמוז באמרו תצוה על דרך אמרם ז"ל (תיקו"ז תקון ס"ט) כי כל תלמיד חכם יש לו ניצוץ משה ולזה רבותינו ז"ל היו קוראים זה לזה משה (שבת ק"א:) כי הוא זה המדבר בבחינת הנפש הלומדת תורה, והוא אומרו "ואתה תצוה" על דרך אומרו (תהלים צ"א) כי מלאכיו יצוה לך, שהוא לשון צוותא לווי לאיש ישראל הנכבדים" ע"כ.

הנפטר זכה שהיו כל בניו ונכדיו סביב למיטתו ביציאת נשמתו, י"ל דהענין בזה הוא, דהנה כתיב לפני פטירת משה רבינו, ויאמר ה' אליו זאת הארץ אשר נשבעתי וכו' לאמר לזרעך אתננה הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבור [דברים ל"ד, ד'], והקשו המפרשים דא"כ למה הראהו הקב"ה את ארץ ישראל אם אינו מרשה לו לעבור בה, הלא בזה יגדל צערו פי כמה, כמו שמראים לאדם דבר שמשתוקק אליה ומונעים ממנו היכולת להשיגו.

וכתב בזה הרמב"ן "וטעם המראה הזאת אשר הראהו, בעבור שהיתה הארץ מלאה כל טוב צבי לכל הארצות, ומאשר היה גלוי לפניו רוב האהבה שהיה משה רבינו אוהב את ישראל שמחו ברבות הטובה בראות עיניו" ע"כ.

זקני הרב משמלוי זצ"ל הוסיף בזה דהנה באמת צריכים לעבוד השי"ת בכל הזמנים בשמחה, וגם כשמוסר נשמתו ליוצרו צריך לעשות זה בשמחה, אמנם צער הוא לאדם כשנצטרך להפרד מהעולם ואינו יכול להיות עוד בעולם המעשה לעבוד השי"ת, לזה הראה לו השי"ת למשה רבינו לפני פטירתו מה שהוא משאיר לבניו ארץ מלאה כל טוב כדי לשמחו בזה, ומתוך שמחה ימסור נשמתו ליוצרו.

הנה האדם מתיגע בעולם הזה, ועובר זמנים קשים ונסיונות ותכלית היגיעה הוא להקים דורות כשרים, ואת עמלינו אלו הבנים, ולזה מסבב הרבה פעמים השי"ת שקודם יציאת נשמת האדם ממנו יהיו בניו ונכדיו סביב למטתו, והאדם מסתכל ומתבונן בזה שמשאיר דורות ישרים ומבורכים, ובא לו מזה שמחה, ומתוך שמחה הוא מוסר נשמתו ליוצרו.

ר' אברהם ע"ה הכל יודעים שהיה נועם הליכות, נועם הנהגות, לא שמעו ממנו מלה רמה, עבד השי"ת מתוך הצנע לכת ובפנימיות, וה' ברכו בבנים ת"ח יראי ה' ונכדים יראים ושלמים, לזה סיבב הקב"ה שיהיו לפני מטתו בפטירתו שיראה במה הוא נסתלק מן העולם, ומה שהוא משאיר.

טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה באשר הוא סוף כל האדם והחי יתן אל לבו [קהלת ז', ב'], שיתבונן שכל התכלית בעוה"ז הוא לעבוד ה', ואין לו לאדם כלום בעוה"ז רק הזמנים שעסק בתורה ועבודת ה', ואיש את קדושיו לו יהיו, מה שאדם מקדיש להקב"ה זהו מה שישאר לו, וכשהקים האדם בנים ונכדים ת"ח ויראי ה' צריך האדם להיות מאושר שזכה לזה, צדק לפניו יהלך, ואין מלוים לאדם לא כסף וזהב, ולא אבנים טובים ומרגליות, אין נוטלים מזה כלום, אלא תורה ומעשים טובים בלבד, זה מאיר את הדרך.

יתן השי"ת שיהיה למליץ יושר להבנים ולהנכדים ולהבני בית, ולא ישמע עוד שוד ושבר בגבולנו, והנה הימים שאנו עומדים בהם הם ימי שמחה נזכה שהקב"ה ישמח לבבות בני ישראל, ונזכה לשמחת כלל ישראל לקבל פני משיח צדקנו, ובלע המות לנצח ומחה דמעה מעל כל פנים.

מאמר

זכרון להקמת המצבה

מאמר

זכרון להקמת המצבה

אבינו ז"ל נולד בי"ג טבת שנת תרפ"א לאביו הגה"צ רבי יצחק פריעדמאן ז"ל אבדדק"ק טירנוי בן הגה"צ רבי שמעון יהודה ז"ל אבדדק"ק לובלוי, ולאמו הרבנית מרת שרה למשפחת גאלדבערגער ע"ה.

שבע בנים היו בני האב"ד דק"ק טירנוי, ארבע מהם נשרפו על קידוש ה' - נח ברוך הי"ד, שמעון יהודה הי"ד, אליעזר הי"ד, ובת יחידה חיה הי"ד, ובחסדי ה' נשארו לפליטה שלשה אחים, אשר נתקשרו באותות האהבה להפליא, הר"ר ישראל יעקב ז"ל, יבדל לחיים טובים וארוכים הר"ר פרץ ראש הקהל דקהל עדת יראים וויען, ואבינו הצעיר שבהם הר"ר אברהם ז"ל.

הלא זה אוד מוצל מאש של חורבן אירופא, בימי השואה היה נטמן אצל נכרים מחסידי האומות העולם, וכשחששו לסכנה שיתוודע להרשות שהוא טמון שם הוצרך לנדוד ולגלות למצוא נכרי חדש להיות נטמן שם, ובנתיים היה טמון בין חבילות גדולות של תבן, ובחשכת לילה הלך בחשאי במצב של מסירות נפש לבקש מזון והביא להנחבאים עמו בתבן להחיות את נפשם, כמה פעמים היה חוט השערה בינו לבין המות, והקב"ה הצילו בנסי נסים.

ובכל הזמן מחבואו קיים מצות השי"ת במסירות נפש, למד תורה התפלל הניח תפילין וכו' והיה נזהר מאד במאכלות אסורות, ובעלת

עם הרה"ג
רבי נתן מאיר
וואכטפויגעל
זצ"ל ויבלח"ט
הרה"ג רבי
ירוחם אולשין
שליט"א
[בשמחת בר
מצוה של נכדו]

עם הרה"ג
רבי שמואל
קאמנעצקי
שליט"א
[בשמחת
ה"וואַרט"
של נכדו
והוא השמחה
האחרונה
שהשתתף בה]

עם הרה"ג רבי
מלכיאל קוטלר
שליט"א
[בשמחת
ה"וואַרט" של
נכדתו]

עם הרה"ג רבי
ירוחם אולשין
שליט"א
[בשמחת
ה"וואַרט"
של נכדו
והוא השמחה
האחרונה
שהשתתף בה]

עם הרה"ג רבי
דוד שוסטל
שליט"א
[בשמחת
ה"וואַרט" של
נכדתו]

עם הרה"ג רבי
ישראל ניומאן
שליט"א
[בשמחת
ה"וואַרט" של
נכדו והוא
השמחה
האחרונה
שהשתתף בה]

הבית הנכרית היתה לה כלי מיוחדת אשר בה בשלה "לאקשין" וזה היה עיקר מאכלו.

כשהגיע לאחר המלחמה למדינת אמעריקא, רצוץ שבור וגלמוד, אסף מיטב כחותיו, והתחזק כארי, להקים מחדש ביתו, נשא אמינו שתחי', אשת חיל עטרת בעלה, מרת אסתר שתחי' בת הר"ר אפרים בצלאל סעגאל ז"ל מחוסט, אשר גם היא הגיעה לאמעריקא רצוצה ושבורה וגלמודה מהמלחמה, ושניהם כאחד התאזרו בעזהי"ת להקים מקדשם מעט בית נאמן לה' ולתורתו, כמו שראו אצל אבותיהם.

ויסד מעונו בעיר המהוללה ווילִיאמסבורג, וקבע מקום מדרשו ובית תפלתו בקהל עדת יראים וויען תחת הדרכת הגה"צ רבי יונתן שטייף ז"ל מלפנים אב"ד דק"ק גוטא, אנגוואר ובודאפעסט, ואח"כ תחת הדרכת הגה"צ רבי עזריאל יהודא לעבאוויטש ז"ל מלפנים אב"ד דק"ק האדהאז, ואח"כ תחת הדרכת יבלח"ט הגה"צ רבי אשר אנשיל כ"ץ שליט"א, מלפנים אב"ד ור"מ דק"ק בית אשר סאמבאטהעלי, וכולם חיבבו אותו מאד, וכיבדוהו כערכו הרם.

השכים להתפלל והיה נזהר מאד בעבודת התפלה ובמורא מקדש, עבד קשה להביא טרף לביתו, ומשאו ומתנו היה בנאמנות יתירה, ומאד היה נזהר לקבוע עתים לתורה, ובעתות הפנויות היו מוצאים אותו תמיד עם ספר בידו.

בנעימות מיוחדת היה אהוב על הבריות, קבל כל אחד בסבר פנים יפות להפליא, וכל מי שפגש אותו פעם אחת מיד נתבשם מאשיותו הנפלאה, אשר היה מעיין הנובע מאהבת הבריות. היה בקי מאד בחדרי תורה, ת"ח מופלג, פשטן וענוותן, שייף עייל ושייף נפיק, ולא החזיק טיבותא לנפשיה. היה דוגמא חיה של "ערליכער איד" מדור הישן.

בעתותיו האחרנות כשהיה קשה לו מחמת חלישותו לילך לקהל עדת יראים, קבע בית מדרשו ובית תפלתו בקהל ערוגת הבשם

צעהלים הסמוכה לביתו, וגם כאן התחזק בכל כחותיו שלא להשמיט תפלה בצבור, וקביעות עתים לתורה, ומאד היה דבוק עם שיעורי יום יום הנלמדים ע"י הדומ"ץ שליט"א דק"ק ערוגת הבשם.

בערב שב"ק האחרון שלו התפלל בטלית עם תפילין כמו בכל ימי חליו, למרות שהיה ממש בלי כחות, וביקש שיסגרו הדלתות אשר אינו מן הראוי שיהו פתוחים, ובירך הברכת תפילין באופן מאד נעלה.

ובמוצש"ק בלילה האחרונה שלו אמר לבנו ר' ישראל אורי נ"י שרוצה ללמוד [כמו בכל יום] ולא היה שם אז ספר, אז צלצל לקול הלשון והקשיב לשיעורו של הרה"ג רבי ישראל דוד שלעזינגער שליט"א שהיה מאד נהנה משיעוריו, ולמד למשך של חצי שעה.

בכל עת וזמן ובפרט בשמחה משפחתית היה פיו מלא שירה להקב"ה על החסדים שגמל עמו בכל הזמנים, ובהתרגשות הנפש נתן הודאה להקב"ה, "על נפלאותיך וטובותיך שבכל עת".

השאיר ארבע בתים מפוארות בישראל, עם בנים נכדים ונינים, כולם אהובים יראים ושלמים ממשיכי המסורה, ואלמנתו אמנו שתחי', אשר היתה שותפו בחיים ששים ואחת שנים, ועמד בצידו לעודו ולחזקו בכל דרכיו ובכל מצביו באופן נפלא.

אשרי עין ראתה זאת, מה נהדר היה המראה, אשר סבבו מטתו בערך שלשה מנינים מבניו ונכדיו, וגילו ברעדה, שרו נגוני רגש ורוממות הנפש, ובכך ליוו ויצאה נשמתו בטהרה ביומא דהלולא של משה רבינו ע"ה ז' אדר, שנת תש"ע. תהא זכרו ברוך ונשמתו צרורה בצרור החיים.

נוסח המצבה

פ"נ

איש תם וישר יקר ונכבד

נוח לשמים ואהוב על הבריות

בעלי אבינו וזקננו ראש משפחתנו

ר' אברהם ע"ה

בן הרה"ג רבי יצחק זצ"ל

אב"ד דק"ק טירנוי

פריעדמאן

אוד מוצל מאש השואה

בעבודת התפלה מאד נוהר היה

רדף אחר המצוות לקיימם

הרבה טרח בחינוך בניו לגדלם

מדותיו הנעלות היו ראויות להפליאם

בחיבה קבל פני הבריות ובשמחה

נשא ונתן באמונה

ר'בים התבשמו מהליכתו הנעימה

ידע הרבה מקצועות בתורה

צדיק היה במעשיו

חסיד היה בדרכיו

קבע עתים לתורה והתמיד בשיעוריו

נפטר בשם טוב בן פ"ט שנים

ביום ז' אדר ה'תש"ע ת'נ'צ'ב'ה'

שם אמו שרה ע"ה

פ"ינ
איש תם וישר יקר ונכבד
נוח לשמים ואהוב על הבריות
בעלי אביגו וזקנגו ראש משפחתגו
ר' אברהם ע"ה
בן הרה"ג רבי יצחק זצ"ל
אבר"ק טירגוי
פריעדמאן
אוד מוצל מאש השואה
בעבודת התפלה מאד נזהר היה
דרך אחר המצוות לקיימם
הרבה טרח בחינוך בגיו לגדלם
זדוזיו הגעלות היו ראויות להפליאם
בחיבה קבל פגי הבריות ובשמחה
נשא ונתן באמגגה
ר'בים התבשמו מהליבתו הגפלאה
'דע הרבה מקצועות בתורה
צדיק היה במעשיו
חסיד היה בדרכיו
קבע עתים לתורה והתמיד בשיעוריו
נפטר בשם טוב בן פ"ט שנים
ז' אדר ה'תש"ע
ת' נ' צ' ב' ה'
שם אמו שרה ע"ה
ציון לנפשות
שגהרגו עקדה"ש בימי חיטם
אביו
הרה"ג ר' יצחק בן הרה"ג ר' שמעון יהודה זצ"ל
אבר"ק טירגוי ומלפגים אבד"ק לובלוי
אמו
הרבגית שרה ע"ה
בת ר' מרדכי דוד הלוי ע"ה גאלבערגער
אחיו
נח ברוך, שמעון יהודה, אליעזר
אחותו חיה
יום היא"צ נקבע י"ב תשרי
ה' יגקום דמם
ת' נ' צ' ב' ה'

ציון לנפשות נעקד"ה בשנות השואה

אביו הרה"ג ר' **יצחק** בן הרה"ג ר' **שמעון יהודה** פריעדמאן זצ"ל

אבדק"ק טירנוי ומלפנים אבדק"ק לובלוי

ואמו הרבנית **שרה** בת מו"ה ר' **מרדכי דוד הלוי** גאלדבערגער ע"ה

ואחיו - **נח ברוך, שמעון יהודה, אליעזר** ואחותו **חיה**

נעק"ה הי"ד, יום היאהרצייט נקבע - י"ב תשרי

ת. נ. צ. ב. ה.

דודו **אבדק"ק קובין** הרה"ג רבי **שבתי** בן הרה"ג ר' **שמעון יהודה** פריעדמאן זצ"ל

אבדק"ק לובלוי

דודו ר' **חנוך** בן הרה"ג ר' **שמעון יהודה** פריעדמאן זצ"ל

אבדק"ק לובלוי

דודתו **מרים** בת הרה"ג ר' **שמעון יהודה** פריעדמאן זצ"ל

אבדק"ק לובלוי

דודתו מרת **צירל** גוטמאן בת הרה"ג ר' **שמעון יהודה** פריעדמאן זצ"ל

אבדק"ק לובלוי

נעק"ה הי"ד

ת. נ. צ. ב. ה.

דודו ר' **אריה** בן מו"ה ר' **מרדכי דוד הלוי** גאלדבערגער ע"ה

דודתו מרת **דינה** לאוטמאן בת מו"ה ר' **מרדכי דוד** הלוי גאלדבערגער ע"ה

דודתו מרת **עלקא** פריעדמאן בת מו"ה ר' **מרדכי דוד הלוי** גאלדבערגער ע"ה

נעק"ה הי"ד

ת. נ. צ. ב. ה.

זדים הליצני עד מ

נס ההצלה
של הרה"ג אברהם פריעדמאן זצ"ל
בן הרה"ג רבי יצחק זצ"ל אבדק"ק טורנוי
בימי המלחמה

מתורתך לא נטיתי